

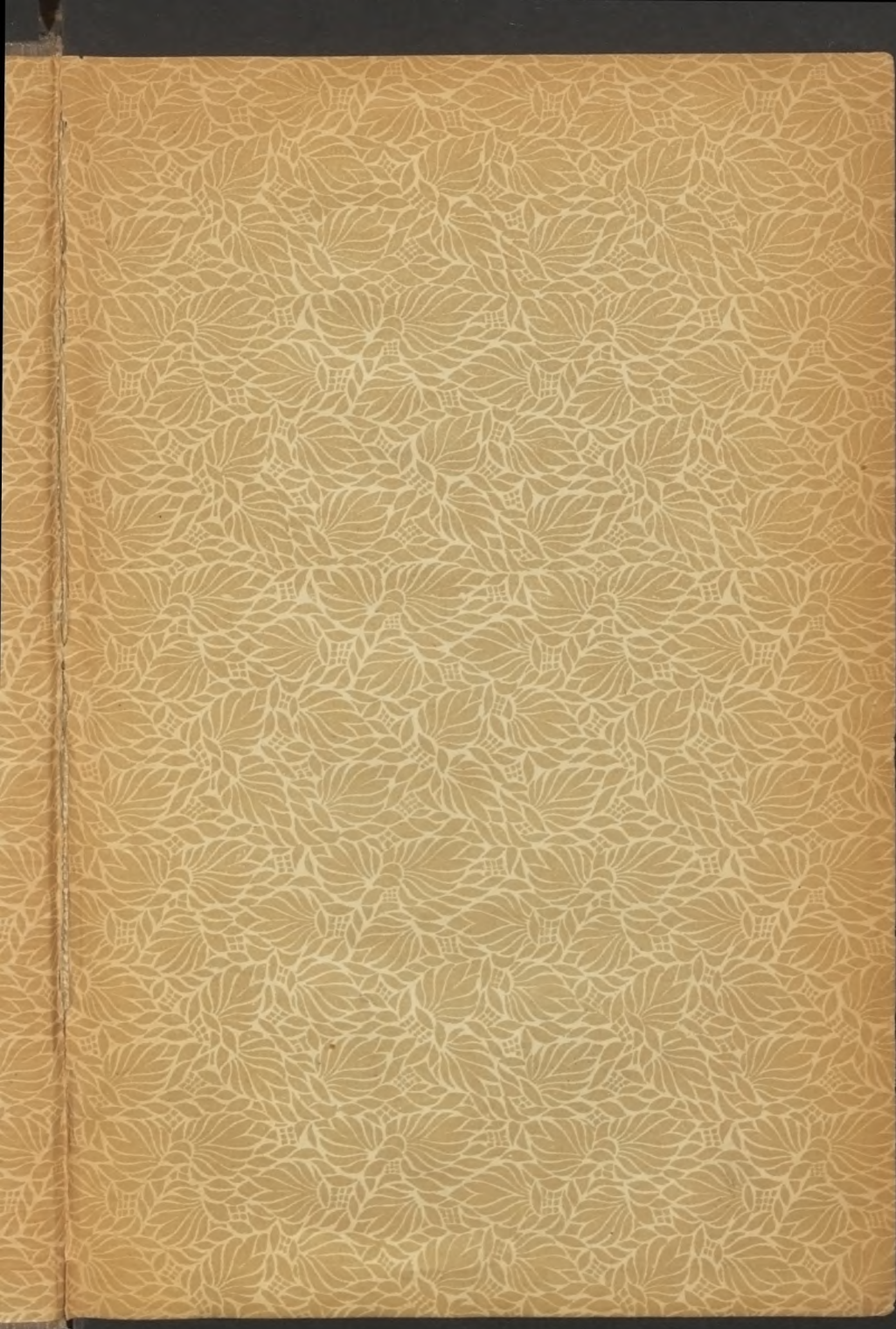
11585/9

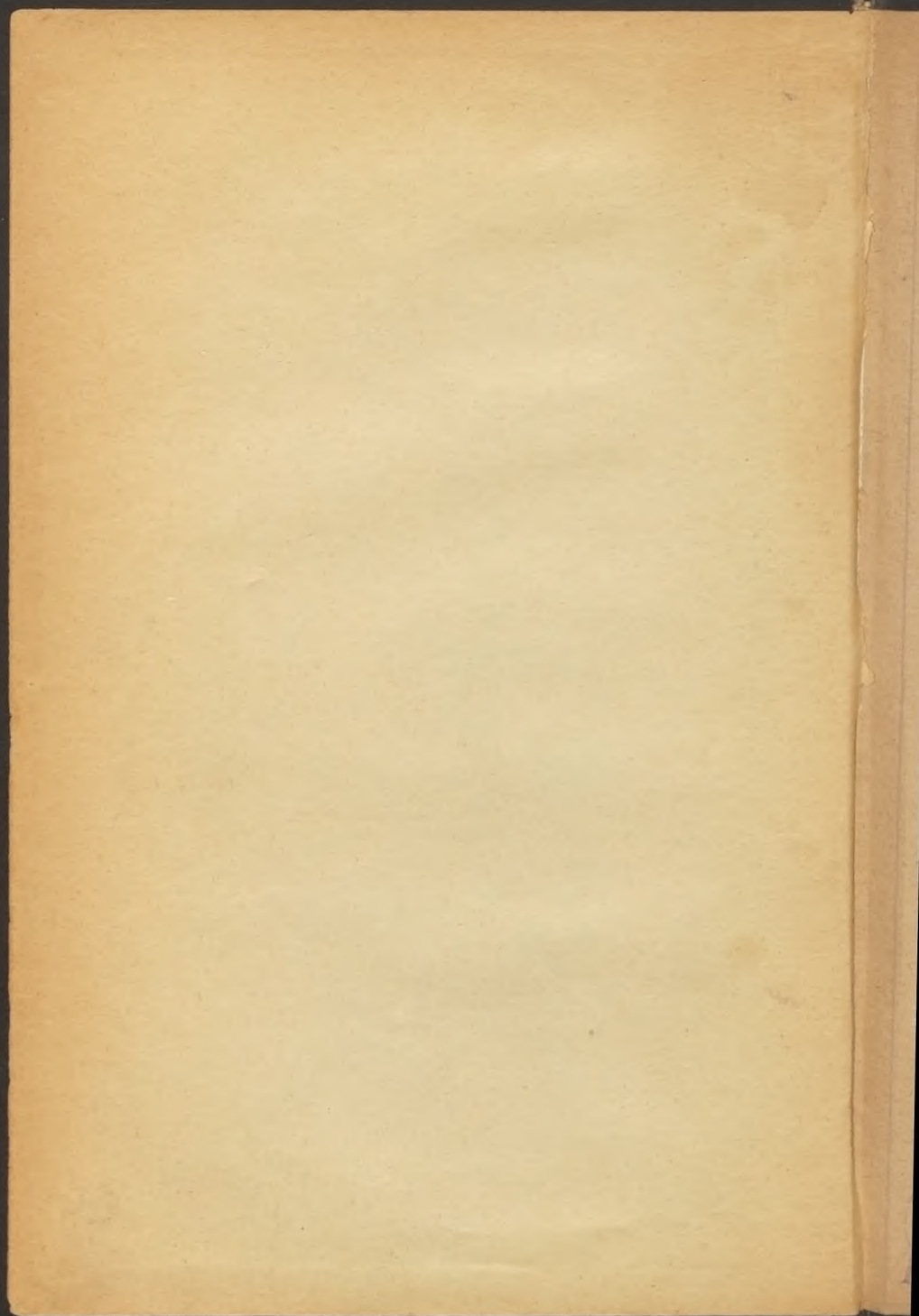
HERCZEG FERENC
BIZÁNC

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

F.R.

310/22

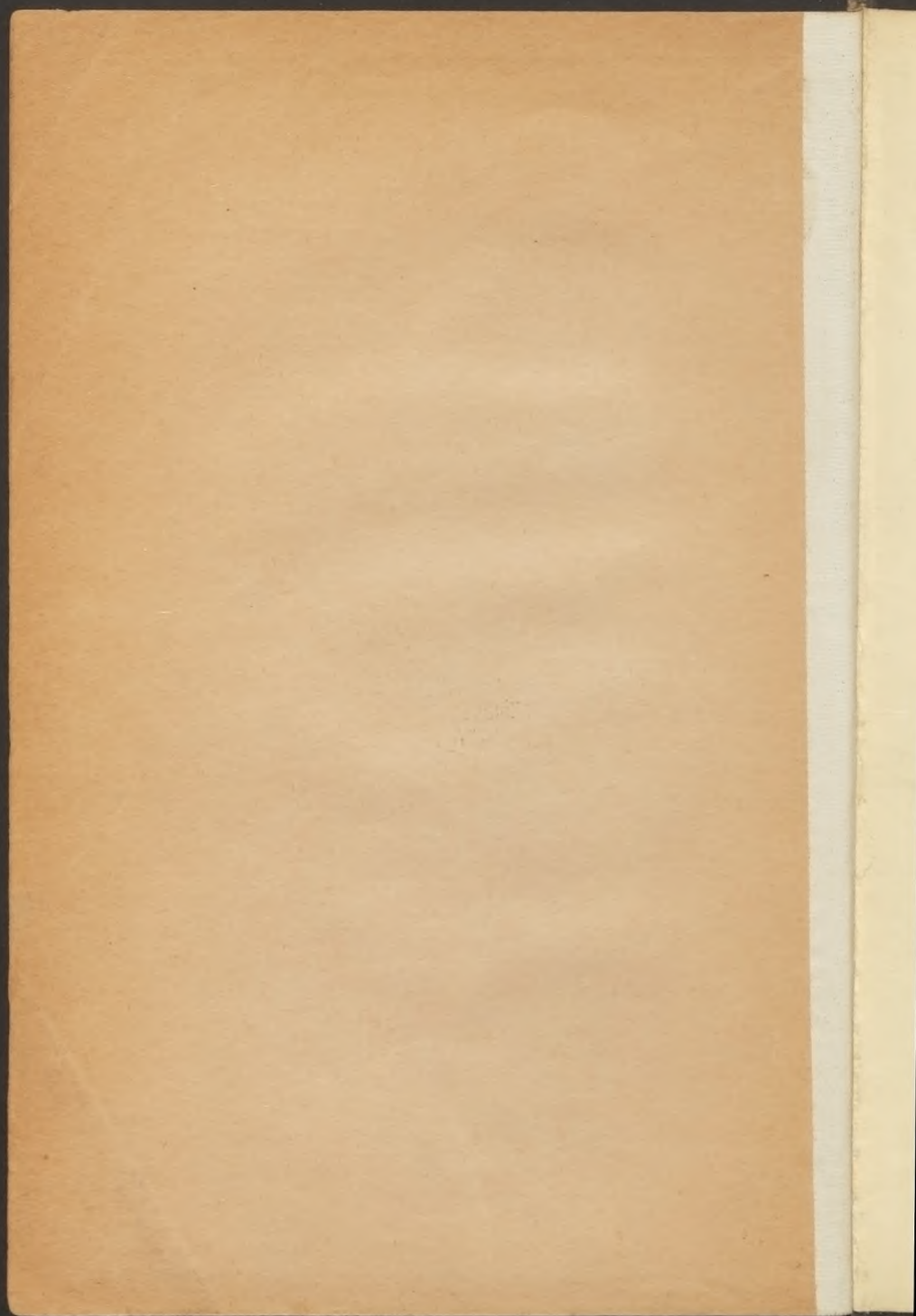




HERCZEG
FERENC
BIZÁNC

664





HERCZEG FERENC MUNKÁI

BIZÁNC



1907

HERCZEG FERENC
MUNKÁI

Bizánc

Színmű három felvonásban



BUDAPEST, 1904
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

HERCZEG FERENC

Bizánc

Színmű három felvonásban



BUDAPEST, 1904
SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA

5. o. kinyg.
830 ²⁰/₂₆

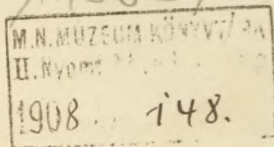
Színpadokkal szemben kézirat.

*

*A könyv megvásárlása senkit sem jogosít föl a darab előadására.
Az előadás joga fölött a szerző rendelkezik.*

*

A bármely nyelvre való fordítás jogát fentartja magának a szerző.



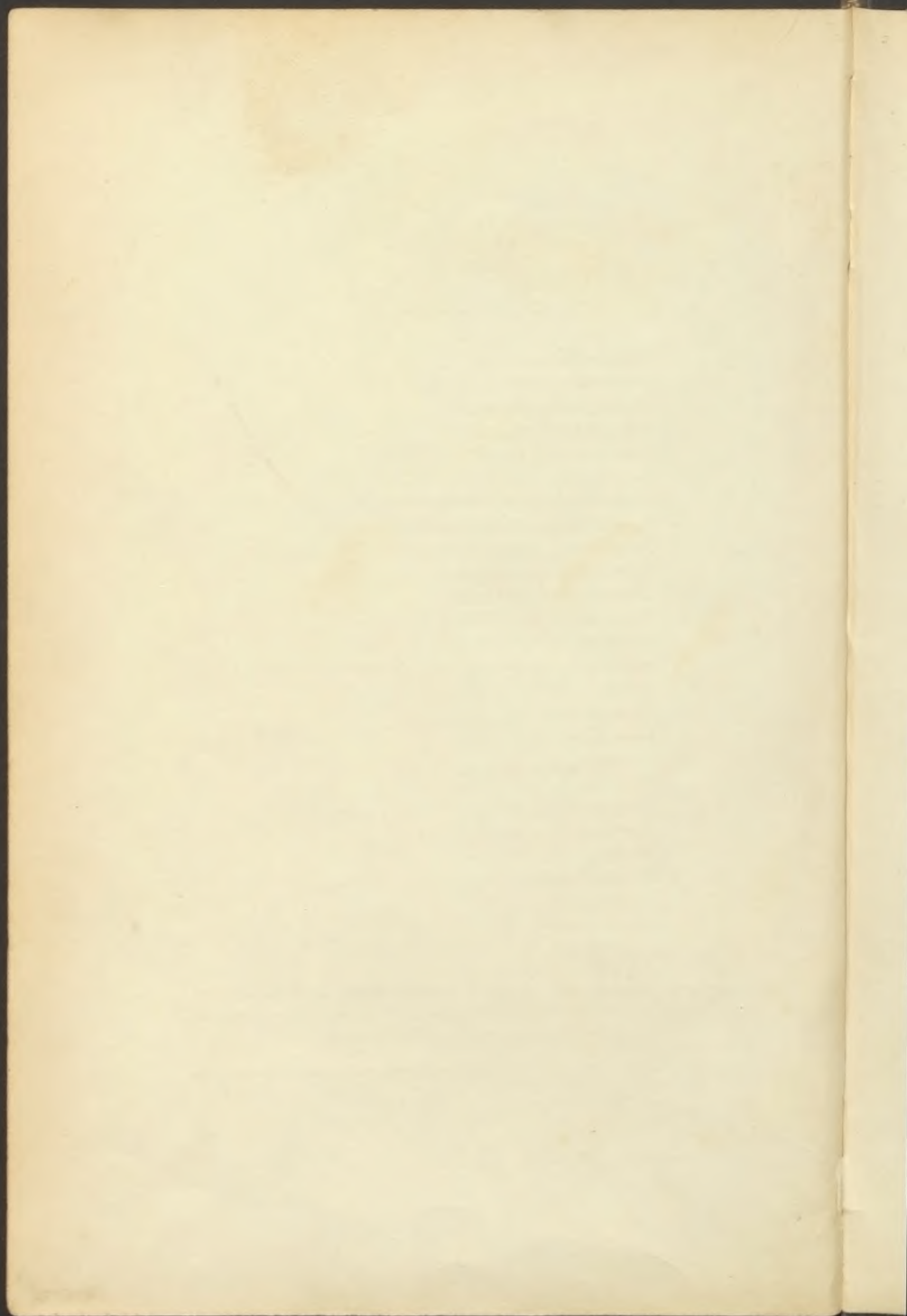
BUDAPESTI HÍRLAP NYOMDÁJA

SZEMÉLYEK

Konstantin császár
 Iréne császárné
 Demeter nagyherceg
 Tamás nagyherceg
 Olga nagyhercegnő
 A patriárka
 Notarasz Lukács, fővezér-cézár
 Spiridion, udvari főkamrás
 Leonidász, Spárta címzetes ura
 Laszkarisz, tengernagy
 Lizánder, udvari költő
 Krátesz, udvari bölcs
 Zenóbia, palotahölgy
 Giustiniani Giovanni, genovai zsoldoskapitány
 Herma
 Ahmed khán } török követek
 Lala Kalil }
 Anna } udvarhölgyek
 Zoe }
 Dukasz, népszónok
 Korax, népies író
 Matteo
 Folko } genovai zsoldosok
 Nerio }
 Murzafosz
 Egy kalmár

Nagyhercegi gyermekek; udvari urak és hölgyek; papok; genovai
 zsoldosok; palotaőrök; rableányok; apródok; a bizánci népből
 való férfiak és nők; török hóhérok.

Történik Bizáncban, a császári trónteremben, 1453. május 29. napján.



(Trónterem a bizánci császári palotában. A terem hatalmas, ünnepies és minden pompája mellett komor benyomást tesz. A falak és faloszlopok alul márványnyál, fölül aranyalapú mozaikképekkel vannak borítva. A képek a bizánci művészet első korából valók, tehát mereven stilizáltak és vallásos vonatkozásúak. A terem hátsó falán három boltíves nagy ajtónyílás van, amely az egy lépcsőfokkal magasabban fekvő árkádos folyosóra vezet. A folyosó túlsó falán, három nagy ablaknyíláson át le lehet látni a városra. A város látképe a kupolák, oszlopcsarnokok és palotatetőik fantasztikusan összefűrt labirintusa, amely fölött a Hágia Szófia nagy kupolája dominál, ormán arany kettős kereszttel. A terem jobb oldalán aranyozott bronzajtó vezet a császári család lakosztályaiba. Az arany-ajtóhoz egy márványlépcsőfok vezet. A terem baloldalán van a trónemelvény. Az emelvényt két nagy arany oroslán díszíti jobb és bal felől. A két bíboros trónszék közül az egyik (a császárnéé) kisebb, mint a másik. A trónemelvény bíborfüggönyében stilizált arany sasok vannak hímézve. A terem sarkaiban és az ajtóoszlopok előtt nagy gyertyatartók állanak, viaszgyertyákkal. — A terem többi bútora: az I. felvonásban karosszék, amely az arany-ajtó mellett áll. II. felvonásban: több támlanélküli kis bíboros szék a császári család tagjai számára. III. felvonásban: aranyozott kis íróasztal. Négy lábú alacsony asztalka, a lapba mélyített téntás tülökkel és bíborszínű lúdtollakkal.)

ELSŐ FELVONÁS.

*(Reggeli verőfény. A szin egy ideig üres marad. A távolból
tompá harci zaj és ágyúzás.)*

ELSŐ JELENET.

FOLKO majd MATTEO, NERIO és TÖBB GENOVAI ZSOLDOS

(Hátul jobbról behozzák a súlyosan sebesült Matteot.)

FOLKO

Ide, ide!

NERIO

Tegyük le, különben meghal a kezünk alatt.

FOLKO

(A földre teríti köpenyegét.) Ide!

MATTEO

(Fájdalmasan hörög.)

NERIO

(*Föléje hajlik.*) Hogy vagy, Matteo uram?

MATTEO

Szomjazom!

FOLKO

Ihol a butykosom, Refosco van benne, hazai!
(*Megitatja.*)

NERIO

(*Körülnéz.*) Valami felcser kéne, meg egy szalmazsák . . .

FOLKO

Psz! Szólni akar!

MATTEO

(*Megfogja Folko kezét.*) Ha téged egyszer elvisz az ördög, kívánom: álljon melletted is egy hű cimbora, aki utravalóul ad egy korty bort.

FOLKO

Hogy vagy, hadnagy uram?

MATTEO

Mint utas ember, aki nem tudja, hol köt ki a hajója: a paradicsomban vagy a pokolban . . . A kezedet, vitéz Nerio . . .

MÁSODIK JELENET.

ELŐBBIEK, SPIRIDION.

SPIRIDION

(*Főkamarási díszben az arany-ajtón belép.*)
 Miféle felségsértő csőcselék ez? Már a szent palotába
 is betolakodik a genovai zsoldosnép arcátlansága?
 (*Hátraszól.*) Palotaőrök! Hej, palotaőrök!

FOLKO

Hallod, hogy ugat a bizánci kutya?

NERIO

Hallgas^s, ez nagyúr!

FOLKO

Ha úr is, nem nagyobb a császárnál! (*Spiridion-hoz:*) Konstantin császár parancsolta, hogy a palotában ápoljuk sebesült vitézeinket. Érted? Konstantin császár!

HARMADIK JELENET.

ELŐBBIEK, TÖBB FÉNYES FEGYVERZETŰ PALOTAŐR.

SPIRIDION

A császár? Csak így, kurtán furán a császár?
 Mért nem nevezed mindjárt Konstantin komádnak
 ő császári szent felségét? (*A palotaőrhöz:*) Kergesétek ki a felségsértő hadat, a császárné ő felsége minden pillanatban itt lehet, már közeledik az udvari zenepróba órája . . .

FOLKO

(*A közeledő palotásokhoz.*) Vissza, ti parádés rongyok!

NERIO

(*Matteo fölé hajlik.*) Matteo uram! Nem lélegzik! Meghalt!

FOLKO

Vitéz Matteo!

SPIRIDION

Vigyétek, vigyétek, a vére még bemocskolja a padlót!

FOLKO

(*Mialatt társai fölemelik és elviszik a holttestet.*) Öt arany zsoldért eladta a bőrét, — a császár ma is még adósa vele ... No gyerünk!

(*Spiridion kivételével mind el.*)

(*A harci zaj szűnik.*)

NEGVEDIK JELENET.

SPIRIDION, majd LASZKARISZ.

SPIRIDION

Mily durva nép! (*Ijedten.*) Irgalmas atyám, azalatt tán már el is kezdődött a kis fogadás! (*Az arany-ajtó kulcslyukán hallgatódzik.*)

LASZKARISZ

(*Hátul belép.*) Megint holttest? Piha! Az ember már egyebet se lát a városban ... (*Észreveszi Spiridiont.*) Kegyelmes főkamrás uram ...

SPIRIDION

Lám, az én drága ifju Laszkarisz barátom!
Köszöntelek új méltóságodban, császári tengernagy!

LASZKARISZ

(*Léhán nevetve.*) Keresztapám, a nagyherceg minden áron azt követelte, hogy vállaljak hivatalt és bár soha életemben nem ültem más hajón, mint az Aranyszarv kompján, tegnap óta admirális vagyok.

SPIRIDION

A ruhád igen izléses és jól illik hozzád. Ha nincs terhedre a kérdésem: a várfalról jössz?

LASZKARISZ

Nem mehettem ma ki, kissé gyöngélkedtem.

SPIRIDION

Megijesztesz!

LASZKARISZ

Nem éppen komoly baj, de az orvosom nyugalmat és köpülőzést ajánlott.

SPIRIDION

Ügyelj drága egészségedre! Nem tudod, mi hír a falakon?

LASZKARISZ

Most beszéltem nagybátyámmal, a fővezérő cézárral. Ő tegnap lemondott a méltóságáról, mert bántja a kedvezés, amelyben ő felsége a genovai zsoldosokat részesíti... Azt mondja: mindennek vége

SPIRIDION

Mohamed csak nem tört még a városba?

LASZKARISZ

Még nem, kegyelmes uram. A genovai zsoldosok egy utolsó kétségbeesett erőlködéssel visszaszorították a pogányt. De mit érnek vele? A véres kudarc csak [fokozza Mohamed támadó dühét és több rohamot már nem bír el Bizánc.

SPIRIDION

Bizonyos, hogy ma éjjel vagy holnap hajnalban elesik a város . . . (*Sóhajt.*) Baj, baj. Nemde?

LASZKARISZ

Igen, — amint vesszük . . .

(*A távolból női kórus egyházi éneket énekel.*)

SPIRIDION

(*Fülevé.*) Mi panaszos hangzavar ez?

LASZKARISZ

Semmi! A felséges császár parancsára apácák körülviszik a csodatévő Máriát.

(*A palota ablakai alatt egy férfihang: „Vesszen a zsarnok Konstantin! Üdv a nagy Mohamednek!” Nagy tömeg: „Éljen Mohamed!” Az éneket túlkiáltják és elhallgattatják.*)

LASZKARISZ

Úgy látszik, megint az antikatolikus párt tüntet...
Mohamedet éltetik.

SPIRIDION

A csőcselék úgy okoskodik, hogy mindegy neki, kinek fizet adót, Mohamednek-e vagy Konstantinnak és ki tipor rajta, a török szultán vagy a görög császár. A népnek mindegy... Hát neked, ifju barátom?

LASZKARISZ

Hát neked, kegyelmes uram?

SPIRIDION

Amint vesszük... (*Összenevetnek.*) Mit hallani
ő szent felségéről?

LASZKARISZ

A várfalon harcol, de katonája nincs.

SPIRIDION

Szánalmas az ilyen erőtlen erőlködés!

LASZKARISZ

Talán kissé nevetséges is. A görög légiók nagyobb részt szétfutottak. A katonák polgári ruhát öltenek magukra, elássák fegyverüket és a csap-székekben ülve várják, mit hoz a holnap. A császár parancsának már csak egy marék genovai engedelmeskedik!

SPIRIDION

Pénzért mindenre kapható a genovai!

LASZKARISZ

A szent császárnak különben az a különös ötlete is támadt, hogy mi, a császári tengerészek, harcoljunk a falakon, a genovai eretnekekkel egy sorban. Tengeren szívesen harcolnánk, de hát ki tehet arról, hogy ő felségének nincs már se tengere, se hajója? A felség, aki, magunk közt szólva, ujabban romlott izlésű úrnak mutatja magát, most abban leli gyermekes kedvét, hogy az antik hősokeket parodizálván, öklelő kosként jár a várfalon. Tőlünk is azt kívánná, hogy vágassuk magunkat cafatokká és temetkezzünk a város romjai alá, csak azért, hogy egykor majd valami éhenkórász krónikás azt írja róla: Konstantin hős vala! Az ember nem hinné, hogy ilyesmi lehetséges a mai művelt korban.

SPIRIDION

Sajnálatos eltévelyedése a különben fényes elméjű Konstantinnak, amely veszedelembé dönti százvezrek életét és egy világhírű város sorsát. Mert lássuk csak, mit mond a logika? Bizánc nekünk hazánk, azaz lakóhelyünk. Arra való, hogy éljünk benne. A város tehát eszköz, amely az élet célját szolgálja. Hogy feláldozzuk a célt az eszköznek, a lakót a lakóhelynek, az életet a hazának: ez a logika arculütése. Mert Mohamed nagylelkűaz

önként hódolókkal szemben, de gyilkos a haragja, ha csökönyös és céltalan ellenállással ingerlik.

LASZKARISZ

Még hagyján, ha a zsoldosokról meg a köznépről volna csak szó De ha az ember elgondolja, hogy komoly veszedelem fenyegeti a legelőbbkelő bizánci családokat is . . .

ÖTÖDIK JELENET.

ELŐBBIEK, MURZAFOSZ, KALMÁR.

MURZAFOSZ

(*A Kalmárral hátul belép. Mély meghajlással.*)
Te fényes ábrázatu, te nagyszívű Spiridion uram, hallgass meg kegyelemben!

SPIRIDION

Csapszékké lett a szentpalota, hogy kedve szerint járhatja az ilyen népség? Hej, palotaőrök!

MURZAFOSZ

Méltóztassál rám tekinteni, méltóztassál megismerni, kegyelmes uram! Én vagyok, Murzafosz, a te leghitványabb, de leghívebb szolgád!

SPIRIDION

Igen, te a kalmárcéh bírása vagy. Mi dolgod itt?

MURZAFOSZ

Egy gyöngysort, ötszáz aranyat ér testvérek közt, egy gyöngysort bátorkodtam fényes palotádba vinni és most leborulva esdeklek, te nagyszívű uram, fogadd kegyelmesen szegényes ajánlékomat.

SPIRIDION

(*Laszkariszhoz.*) Engedj meg, hivatalos dolog.
(*Murzafozshoz.*) Beszélj bátran!

MURZAFOSZ

Értésünkre esett, nekünk szegény, de becsületes bizánci kalmároknak, hogy szent és mindenható császáruk, kit isten sokáig éltesse, árúba akarja bocsátani dicső koronájának gyémántjait, hogy kifizethesse a katonáknak hátralevő zsoldját. Ezt hallván, hódolattal elédbbe járulunk és könyörgünk: ha némi nyereséggel jár az üzlet, ne lássa hasznát az eretnek frank, hanem a hitéhez hű és császárárt imádó honi kalmárság.

SPIRIDION

Meg akarjátok venni a koronagyémántokat? Hát van még annyi pénzetek? Hiszen a hadiadót megtagadtátok!

MURZAFOSZ

Nincs, uram! Nekem már semmim sincsen! De ötszázan egyberakták szegénységüket, hogy megmentsék a hazai kereskedelem jó hírnevét.

SPIRIDION

Nos, ha a gyöngysor valóban szép és ha még öt zacskó aranyat raktok melléje, akkor beszélünk a dologról.

MURZAFOSZ

(*Ijedten.*) Öt zacskót? A főkincstáros úr ő nagyméltósága csak négyet vett a velencésektől.

SPIRIDION

Fordulj hozzá, majd elválík, barátom, hogy mire mégy vele.

MURZAFOSZ

(*A Kalmárral tanakodva.*) Mondtam, a lator megnyúz élve... De adjuk meg; a gyöngyök fele úgyis hamis... (*Spiridionhoz.*) Meglesz, te fényes ábrázatu, te nagyszívű!

SPIRIDION

Menjetek, derék emberek és várjatok meg a palotámban. (*Murzafoz és Kalmár hátul jobbról el.*)

HATODIK JELENET.

SPIRIDION és LASZKARISZ.

SPIRIDION

Te ifju vagy, de éles elméjű és én nagy súlyt vetek a véleményedre. Abban megegyeztünk nemde, hogy nem nézhetjük tétlenül, a boldogtalan császár

hogyan veszi el önmagát és hazánkat. Szerinted mi a teendő mostani válságos helyzetünkben?

LASZKARISZ

Én tudom, mit teszek és nem is titkolom. Beszélhet nekem most már sógorom a főajtónálló: az éjjel mégis kiszököm a városból és törökké leszek. Odakünn tárt karokkal fogadnak minden renegátot és én szívesebben vagyok eleven renegát, mint fölnégyelt admirális.

SPIRIDION

Bocsáss meg, de neked a hazáddal szemben is vannak kötelességeid . . .

LASZKARISZ

Hogy érted ezt?

SPIRIDION

Kötelességed, hogy kezet fogj az előkelő honfiakkal, akik egyesült erővel akarják elejét venni a kerekedő vésznek.

LASZKARISZ

Hol vannak? Kik azok?

SPIRIDION

Alkonyatkor szólítsd fegyverre vitéz tengerészeidet, akik sokan vannak a városban és vezesd őket a Héttoronykastélyba, az Aranykapuhoz. Ott megismered szövetségeseidet.

LASZKARISZ

Csakhogy nem mennek a tengerészeim!

SPIRIDION

Mennek bizony, ha megtudják, hogy miről van szó. Ott találsz a főúri társaság színét-javát, ott találsz egy fenséges nagyherceget és ott engem is. Amikor a császár szokása szerint megvizsgálja a kapuőrséget: békóba verjük ő felségét és harsogó trombitákkal visszük Mohamed táborába.

LASZKARISZ

Derék ötlet! Férfias ötlet!

SPIRIDION

Így megmentjük hazánkat a végveszélytől és megmentjük a felséges Konstantint is. Hidd el, idővel ő maga is hálát érez majd a jótékony erőszakért, amely kicsavarta kezéből az öngyilkos kardot. Ott lesz?

LASZKARISZ

Katonai becsületszavamra ígérem, hogy ott. És kezeskedem a tengerészeim hűségéről. De kérek, majd ajánlj be külön a felséges szultán pártfogásába.

SPIRIDION

Tudod, hogy boldog vagyok, ha szolgálatodra lehetek . . .

(Kívül ismét tüntető kiáltások: „Éljen Mohamed! Vesszen Konstantin!”)

HETEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, DEMETER, majd A PATRIÁRKA.

DEMETER

(Hátul balról beszalad s az ablakon kihajlik.)
Haha! A nép Mohamedet élteti! Derék nép! Jó nép! Demeter szeret, ó nép! *(Csókokat vet ki az ablakon.)* Haha!

LASZKARISZ

(Spiridionnal a trón mellé lapulva.) Ki az a kuvikoló halálmadár?

SPIRIDION

Psz! Nem ismered? Demeter nagyherceg ő fensége, a császár ikertestvére.

LASZKARISZ

A hóbortos Demeter? Azt hittem, hogy kolostorban él, mint vezeklő?

SPIRIDION

Amióta beborult Bizánc ege, előbujt kriptájából és kárörvendő kísértetként röpdös a trón körül.

(Néhánynevető hang az ablak alatt: „Éljen Demeter!”)

PATRIÁRKA

(Balról jön Demeterhez.) Mit művelsz, fenséges fiam?

DEMETER

Hallod atyám? Hallod? A nép Demetert élteti és nem Konstantint! Demeter oly boldog, oly boldog . . . (*Meghunyszokva.*) Vagy bűnös az én örömem, atyám? Megver érte az Isten?

PATRIÁRKA

Légy nyugodt, fenséges fiam. Ha van is örömben némi világias káröröm, az emberi gyöngeség, amelytől a legjámborabb se ment és amelynek következményei alul feloldoz jó anyád, a szentegyház. (*Megáldja.*)

DEMETER

Mert jámbor vagyok, ugy-e atyám? Én jámbor vagyok! Négy évig voltam a kolostorban, böjtöltem, virrasztottam és virgácsoltam magam. És mennyit imádkoztam! Hajnaltól estig így imádkoztam: Te Isten, te rettenetes, te bosszúálló Isten, támassz nagy zivatart és söpörd le Konstantin gögös fejéről a koronát!

PATRIÁRKA

Az Úr pedig meghallgatta imádat, mert Konstantin lábbal tiporta a szentegyházat és barátságra lépett a római pápával, az átkozott főeretnekkel. Téged meg fog jutalmazni az Úr. Mohamed szultán, bár ez idő szerint még pogány, jóindulattal van a görög szentegyház iránt és tisztelettel fogadja az én tanácsaimat. Az tanácsoltam neki, hogy tegyen meg téged a meghódított Bizánc deszpótájává és te fejedelem léssz.

DEMETER

(*Kezet csókol neki.*) Ó, hogy szeretlek atyám és hogy fogom szeretni a nagy Mohamedet is!

PATRIÁRKA

A szultán viszonzásul csak egyet kíván tőlem, hogy nyissam meg janicsárjainak a Xilokerkoszkaput, amely az én monostoromból vezet ki.

DEMETER

Nyisd meg! Nyisd meg! Ereszd be a janicsárt!

PATRIÁRKA

Ismerem kötelességemet, fiam!

DEMETER

Ha deszpota leszek, megégetem a katolikusokat és Konstantin minden barátjának kitolatom a szemét.

PATRIÁRKA

Ismerem jámbor szívedet, fiam! (*Demeterrel az arany-ajtón el.*)

NYOLCADIK JELENET.

SPIRIDION, LASZKARISZ.

LASZKARISZ

(*Miután mindketten mélyen meghajoltak a távozók után.*) Hallottad, kegyelmes uram? Hallottad?

SPIRIDION

Meg kellene őket előznünk, különben a papi párté a dicsőség s a haszon. Attól függ minden, hogy támad-e ma este Mohamed? Ha támad, ők kaput nyitnak. Ha nem támad, mi elfogjuk a császárt.

LASZKARISZ

Te kegyben állasz a patriárka ő szentsége előtt; kérlek, ajánlj be neki, mint hódoló szolgáját.

KILENCEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, ZENÓBIA.

ZENÓBIA

(*Az arany-ajtón belép.*) Hol késnek a zenepróbára rendelt hölgyek? És hol van Lizánder, az udvari költő?

SPIRIDION

Köszöntelek, kegyelmes Zenóbia asszonyom és engedd meg, hogy Laszkarisz barátom is köszöntsön.

ZENÓBIA

Jó hírt hozok, nemes urak. A felséges császárné parancsára nagy udvari ünnepet rendezünk a Prinkipó-szigeten.

LASZKARISZ

A szigeten? Hiszen az régóta török kézen van!

ZENÓBIA

(*Hidegen végigméri.*) A szent császárné parancsolta!

SPIRIDION

(*Laszkariszhez halkán.*) Tudnod kell, hogy a felséges udvar hivatalosan nem vehet tudomást a pogány bitorlóról. (*Zenóbiához.*) Az isteni felség a termeiben mulat?

ZENÓBIA

A szent augusztá a fehér terrászon pihen. A szelid tigrisével mulat, amelyet Indiából hoztak neki.

SPIRIDION

Irigylésre méltó fenevad!

LASZKARISZ

Igaz, hogy kényeztetve Szultánnak nevezi?

ZENÓBIA

(*Végigméri.*) Nem tudom.

LASZKARISZ

Sógorom, a főajtónálló ujságolta, hogy aranyketrecet csináltak neki. Hjah persze, ma ő a szent császárné kedvence, de ha ráunt, majd őt is megfojtatja.

ZENÓBIA

Elnémítani a fecsegőt szokás és a tigris nem fecseg. (*Élesen.*) Te nem vagy régóta az udvarnál?

SPIRIDION

(*Nyomatékkal.*) Keresztapja, a fenséges nagy-herceg, tegnap mutatta be.

ZENÓBIA

(*Nyájasan.*) Ah — — ? Köszöntelek uram!

TIZEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, IRÉNE, KÉT RABLEÁNY.

(*Két rableány lép be az arany-ajtón. Hosszúnyelű pávaleggyezőt hoznak. Egyikük egy izgatott mozdulatot tesz Zenóbia felé, aztán mindketten letérdepelnek az ajtó mellett.*)

ZENÓBIA

(*Fojtott hangon.*) A szent császárné! (*A belépő előtt mind térdet hajtanak.*)

IRÉNE

(*Belép az arany-ajtón. Ideges nyugtalansággal végigmegy a termen. Anélkül, hogy tudomást venne a jelenlevőkről, szól.*) Zenóbia, kérdezd meg ezektől, hogy mi hír a várfalon.

SPIRIDION

Ha ő felsége szent jelenlétében élnem és beszélnem szabad, dicső ujságot jelenthetek. A lázadó pogányok rettenetes rohamra gyülekeztek, de midőn

megpillantották a várfalon a császár szent ábrázát, az isteni látomástól lesujtottan és mégis elragadtatva, térdre roskadtak és kiejtették kezükből a durva fegyvert.

LASZKARISZ

Dicsőség a győzhetetlen Konstantin szent nevének!

IRÉNE

(*Zenóbiához.*) Hány katonája maradt még a császárnak?

SPIRIDION

Ő felségének annyi a harcosa, mint fűszál a réten.

LASZKARISZ

Mint falevél az erdőben.

SPIRIDION

Mint homokszem a sivatagban. S mindenik szívét Hektor bátorsága tüzei.

LASZKARISZ

Mindenik karját Akhillesz ereje duzzasztja.

SPIRIDION

Híre jár, hogy a rebellis Mohamed, belátva ímmár merényletének istentelen és balga voltát, magába térend és rabszolgaként meghódol a nagy Konstantin előtt.

ZENÓBIA

(*Iréne arcán olvasva.*) Köszönet urak a kedves hírekért! (*Távozást int nekik.*) Spiridion, teremtsd elő az udvari költőt!

SPIRIDION

Imádott császárnémat szolgálva, Merkúr szárnyán sietek! (*A háttérben Laszkariszhoz.*) Tehát estére?

LASZKARISZ

(*Kezet ad neki.*) Ott leszek! (*Az egyik jobbra, a másik balra el.*)

TIZENEGYEDIK JELENET.

IRÉNE, ZENÓBIA.

IRÉN

Mit szólsz e derék urakhoz?

ZENÓBIA

Valóban derék urak.

IRÉNE

Kissé korlátolt elméjűek, nem?

ZENÓBIA

Nem hiába tündöklő az én imádott császárném szeme: mélyre is lát.

IRÉNE

Talán nem is annyira korlátoltak, inkább furfangosak. Furfangos latrok.

ZENÓBIA

(*Búsan.*) A gonoszság gyakran ölti fel az együgyűség báránköntösét.

IRÉNE

Vagy az alázatosság ebruháját. Nem?

ZENÓBIA

(*Zavart szünet után.*) Nyugtalan vagy, felséges úrnőm.

IRÉNE

Úgy érzem magam arany-börtönömben, mint a nősténytigris, amikor künn az erdőn bömbölve szólongatja a hím . . .

(*Kívül távoli ágyúlövés.*)

Hallod? Nem az én királytigrisem bömbölt most?

ZENÓBIA

Mohamed nagy ágyúja szól a Romanosz-kapu előtt.

IRÉNE

(*A város felé mutat.*) Nézd, mi fénylik ott?

ZENÓBIA

A Hágia Szófia kettős keresztje.

IRÉNE

Lám, kereszt van a főtemplom ormán? Az éjjel különös látásom volt. Álmomban itt ültem a teremben és néztem a gomolygó viharfelhőket, amint lomhán elvonultak Bizánc fölött. Oly mélyen jártak, hogy horzsolták a kupolákat. A városra vak sötétség borult, csak a Hágia Szófia teteje világított titokzatos s szomorú fényvel. A kupolán, a kereszt helyén, egy szörnyű s pompás sárkány ült. Oly óriás volt, hogy karmaival átfogta az egész tetőt, a kigyóteste pedig legyűrődött a térig. Bíboros szárnya volt a mesés szörnyetegnek, a mellén pedig aranypikkelyek csillogtak. Ki fejtí meg az álmomat?

ZENÓBIA

(*Halkan, de nyomatékkal.*) Én!

IRÉNE

(*Végigméri.*) Nos, szólj kedves Pithiám s ha tudsz igaz és kedves lenni egyszerre, arany háromlábú áldozok neked.

ZENÓBIA

A sárkány a kereszt helyén azt jelenti, hogy a keresztény császár hatalma megdőlhét, mivel zsoldosok erejére épült és az erő ellensége a nagyobb erő. A császárné ereje azonban a szépsége és az övénel nincs nagyobb a földön.

IRÉNE

Folytasd!

ZENÓBIA

Mohamed hadat üzent az erőnek, de meghódol a szépség előtt.

IRÉNE

Unom a dodonai stilusodat! Beszélj világosan.

ZENÓBIA

(*Levelet ad át neki.*) Világos ez a levél.

IRÉNE

Ki küldi?

ZENÓBIA

A szultán.

IRÉNE

Végre! (*Megszagolja.*) Mily forró pézsmailat!
(*Felbontja.*)

ZENÓBIA

Az öcsém hozta, aki két évvel ezelőtt törökké lett. Mint kenyérárús lopódzott a városba.

IRÉNE

(*Olvass.*) Legbájosabb ellenségemnek! Mohamed, a szultán, kegyetlen hódítóként fog bevonulni Konstantin városába. A kincseknél, amelyek a császár palotájában vannak, Mohamed jobban áhitozza a rózsákat, melyek a császárné kertjében virulnak. (*Szól.*) Zenóbia, a pogány elbizakodott!

ZENÓBIA

Légy elnéző iránta, felséges úrnőm. Csatak zajában nőtt fel, az udvari illem nem erős oldala.

Ifjú, tüzes, katonásan nyers, de amellett gyöngéd, nagylelkű és szerelmes természetű.

IRÉNE

(*Elborulva.*) Mondják, száz asszony van a háremében?

ZENÓBIA

Száz szolgálóddal több lesz, felséges császárném.

IRÉNE

(*Olvas.*) Akit Iréne kedvel, az vonuljon a döntő rohamkor a császárné palotájába, ott megoltalmazza Mohamed szava.

ZENÓBIA

Ezt jó tudni!

IRÉNE

Két évvel ezelőtt láttam elsőízben... A Boszporuszon hajókáztunk, közel az ázsiai édes vizekhez... A császár mellett ültem az arany gályán... Lantosok zenéltek s én únott s nyughatatlan voltam, mint vagyok most is... Egyszerre fényes lovascsapat bukkant fel a parti ciprusok közül... Ő volt, Mohamed a fivéreivel, vagy huszan pogány hercegek... Könnyed méltósággal s felséges göggel ültek arabs paripáikon, keztyüs öklükön a vadász-sólyommal... A selyemszörű tigrisek egy rettenetesen szép csapatja, amelynek játéka is szilaj s felséges... S midőn izzó szemük megtalálta

mellettem a sápadt embert, ki magát Bizánc császáranak neveztet, felcsillant benne a gúny, amelylyel az óriás szemléli a törpét . . . A zenénk elhallgatott, ahogy elhallgat a verébcsipogás, ha közeleg a sas s mi füledt csendben evezünk tovább . . . Fölöttünk véres volt az ég s a tüzes felhők vonulása véresre festette a Boszporusz vizét is . . .

ZENÓBIA

Emlékszem, császárném! A bizánci férfiak arca fakó volt, de a nőké lángolt!

IRÉNE

Hogy unom azóta a spongyaszívű bábokat, akik körülöttem tipegnek! Elég! Hol van Lizánder!

ZENÓBIA

Tüstént itt lesz, felséges úrnőm s vele Krátesz is, a bölcs. Már elkészítették az ünnep tervét, melyet a sebesült katonák javára fogunk rendezni . . . (*Mosolyogva.*) Az ünnep a szigeten lesz?

IRÉNE

Nagy gyermekeknek való mese. Az ünnep itt lesz!

ZENÓBIA

A szent palotában?

IRÉNE

Ha bevonul a hódító.

ZENÓBIA

(Csodálkozva.) Hogyan?

IRÉNE

Tudod, nem kedvelem az üres játékot, melylyel a tömeg kedve ünnepel, de Mohamedet dallal, lantpengetéssel köszöntöm. Ha tűzbe-vérbe fullad Bizánc, ha tízezer haldokló hörög: én akkor vigadok, hadd lássa a férfiak férfai, hogy az asszonyok asszonya a szabadítóját köszönti.

ZENÓBIA

(Letérdepel.)

IRÉNE

Mért térdepelsz?

ZENÓBIA

Hatalmas szultána, ne feledkezzél meg hű cselédéről, aki siető kézzel segített szőni új dicsőséged aranypalástját.

IRÉNE

(Csókra nyújtja kezét.) Kelj fel!

ZENÓBIA

Hasznodra leszek új körödben is, Augusztá! Tudok beszélni, ahogyan kell és hallgatni, amikor kell. Kegyenceid őrző szellemre lelnek bennem és ellenségednek én leszek pohárnokuk. *(Halkabban.)* S ha siettetni kívánod a nagy Mohamed bevonulását, Konstantinnak is készíthetek hűsítő italt, mely

örökre eloltja harcszomját. Megengeded, hogy eltaláljam a gondolatodat?

IRÉNE

A gondolatom enyém, csak a parancsom tiéd.

TIZENKETTEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, SPIRIDION és LIZÁNDER.

SPIRIDION és LIZÁNDER

(Hátul belépnek és térdet hajtanak.)

ZENÓBIA

(Iréne arcáról olvasva.) Beszélhettek!

SPIRIDION

Ha imádott császárném jelenlétében beszélnem szabad: dicső ujságot mondhatok. A császár felsége babérrel megrakottan és szent testében sértetlenül elhagyta a várfalat. A Blakerna-kaszárnyába méltóztatott neki menni, de nemsokára a palotát fogja boldogítani megjelenésével. *(Mély meghajlással hátul el.)*

IRÉNE

(Zenóbiához halkán.) Menjünk innen, ne lássam Bizánc hazajáró lelkét!

ZENÓBIA

(Lizánderre mutat.) S a költő?

IRÉNE

Beszélj velem, én únom a bolondokat. *(Az aranyajtón el.)*

TIZENHARMADIK JELENET.

ZENÓBIA és LIZÁNDER.

LIZÁNDER

(Ezüst babérkoszorút visel a fején. Csalódottan néz Iréne után.) Szerettem volna a halhatatlan szépségű augusztá ambróziás lába elé önteni remegő lelkem tartalmát . . .

ZENÓBIA

Beszélj az ünnepről!

LIZÁNDER

A boldogító parancsszótól, amely tegnap a dicső császárné biborajkáról elsiklott, zengeni kezdett az agyam, miként éólhárfa a zefir cirógatásától s Auróra már pirulva látta a kész tervemet. Ha legkegyelmesebben beleegyezik a felséges császárné, akkor az ünnep helyén arany keresztet tűznénk ki, jeléül annak, hogy a keresztény irgalmasság üli ünnepét . . . Az ünnepet ő szent felségének legkegyelmesebb engedelmével az én legalázatosabb prológusom nyitná meg. *(A kezében hozott nagy papirtekercsből az izgatottságtól remegő hangon olvassa.)* „Prológus! Szállj le, szállj le, óh Mnenosyne borostyánhomloku leánya . . .“

(Kívül ágyúlövés.)

TIZENNEGYEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, KRÁTESZ.

KRÁTESZ

(Szokrátesz-maszk, a cinikusok kék ruhájában van, de a nyakán vastag aranyláncot visel; hátul belép.) A török ágyúval lövi a Romanosz-kaput.

LIZÁNDER

Csendet kérünk, bölcs Krátesz! Ki törödnék most az ágyúzással, amikor a kegyelmes asszony a prologusomat kívánja hallani... (Olvas.) Szállj le, szállj le stb.

KRÁTESZ

Csak nem fogják a császári ünnepet verses prologussal megnyitni? Ostobaság volna! Én inkább egy magvas beszédet ajánlanék.

LIZÁNDER

Krátesz! Ha ő felsége az ő határtalan és előttem — bevallom — érthetetlen kegyelmében arra méltat, hogy megjelenhess a szent palotában, viselkedj úgy, miként az emberség s az illem kívánja!

KRÁTESZ

Emberség? Illem?

TIZENÖTÖDIK JELENET.

ELŐBBIEK, EGY RABLEÁNY.

RABLEÁNY

(Megjelenik az arany-ajtóban s egy mozdulatot tesz Zenóbia felé.)

ZENÓBIA

A felség hivat... Várjátok meg a palotahölgyeket és jöjjetek velük a fekete márványterembe...
(Az arany-ajtón el.)

TIZENHATODIK JELENET.

LIZÁNDER, KRÁTESZ.

LIZÁNDER

(Kétségbeesetten.) Nem hallgatta meg a prólógusomat! Nem hallgatta meg!

KRÁTESZ

Emberség? Illem? (Lizánderhez lép.) Logikád súlyával kovácsold éles pengékké e semmitmondó fogalmakat és szögezd a mellemnek. Ha meg tudsz győzni, akkor magam is úgy viselkedem, miként ti udvari tányérnyalók.

LIZÁNDER

(*Izgatottan göngyölli össze a kéziratát.*) Tányérnyalók? Ismerjük azoknak egy spéciesét, amely furfangosan játszsza a cinikus parasztot, hogy így vonja magára a magas körök figyelmét.

KRÁTESZ

Rám célozol? Ugyan mit adhatnak nekem az úgynevezett magas körök? Boldogságot? Nem! A boldogság az igénytelenségben rejlik.

LIZÁNDER

Ismerünk, te cinikus bölcs! Diogénész tanítványának vallood magadat és csattogó fogakkal kapkodszt a csont után, amely lehull a császár asztaláról. A szegénységet hirdeted és mégis viseled az aranyláncot, amelyet a császár adott neked, hogy próbára tegye a filozófiádat.

KRÁTESZ

Macedóniai Sándor azt kérdezte Diogénésztől, hogy miféle kegyet kíván magának. „Állj félre a naptól!” mondta a bölcs. Diogénész tehát szerette a napot. Én is szeretem a napot. Ki az én napom? A nagy Konstantin császár, ez a lánc pedig a császári nap tűzének egy sugara. Láthatod, tudatlan versfaragó, hogy méltó utódja vagyok Diogénésznek.

TIZENHETEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, ANNA, ZOE, LEONIDÁSZ, SPIRIDION, LASZKARISZ, TÖBB ÚR ÉS HÖLGY, TÖBB SZOLGA.

(A társaság vidáman fecseggve lép be hátul; a szolgák aranyozott gitárokat és hárfákat hoznak, amelyekkel a háttérben állva maradnak.)

SPIRIDION

(Aki a társaságot vezeti, az arany-ajtóhoz lép, melynél a jelenés végeig állva marad.)

ANNA

Leonidász ma oly szíves volt és felkisért minket a bástyára, hogy megnézzük a török tábornok. Sok csinos ember van köztük.

ZOE

Igaz, hogy holnap már a városban lesznek? Sajnálom, ha emiatt el kellene halasztanunk az ünnepet. Én annyit fáradtam a lampszakoszi dalommal!

ANNA

Én nem hiszek már a töröknek! Annyiszor ostromolták a várost és végül mindig elvonultak megint. A felséges császár nem is engedheti meg nekik, hogy meghódítsák Bizáncot.

LEONIDÁSZ

Tudod, szép Zoe, hogy Mohamed új divatot hoz Bizáncba?

ZOE

Ez érdekes.

LEONIDÁSZ

A hűtelen asszonyt zsákba varrják és a vízbe dobják. Nem féltem azonban Bizánc hölgyeit, az ő habkönnyű erényük fenn úszik minden vizen.

ZOE

Rossznyelvű vagy, Leonidász, de hozzád ez is illik. *(Az arany-ajtóhoz lép.)*

SPIRIDION

(Az arany-ajtónál.) Mindjárt lehet, könyörgöm, csak Olga nagyhercegnő ő fenségét várjuk még.

(Mind az arany-ajtónál állanak, menetté sorakozva, és várják, hogy beléphessenek. A hangszereket átvették a szolgálktól, akik a háttérben elvonultak.)

KRÁTESZ

(Nagyon alázatosan.) Méltóztattok tudni, nemes és szép hölgyek, hogy Mohamed tulajdonképpen mért ostromolja annyi haraggal a várost?

ANNA

Nos? Ebből valami tréfa lesz!

KRÁTESZ

Lizánder mindennap ünnepi ódát ír a szultánhoz és verseit tompa nyilakhoz kötve, kilövéldözi a török táborba. A silány költemények annyira fel-

izgatták Mohamedet, hogy nem nyugszik addig, amíg be nem tört a városba és élve meg nem nyúzta az új Marziászt.

MIND

(*Nevetnek.*)

ANNA

(*Lizánderhez.*) Nos, nagy költő, nem válaszolsz a csípős támadásra?

LIZÁNDER

(*Sötéten.*) A csípős támadásra majd köszörülök választ élelet.

TIZENNYOLCADIK JELENET.

ELŐBBIEK, OLGA, KÉT HÖLGY, PALOTAŐRÖK.

SPIRIDION

A fenséges nagyhercegnő!

(*Mind két sorba állanak az arany-ajtó mellett s mély meghajlással várják a belépő Olgát.*)

(*Olga, két hölgye kíséretében a palotaőrök sürgése közepett hátul jobbról belép. A palotaőrök eltávoznak.*)

OLGA

(*Kacagva.*) Jó tréfa volt!

MIND

(*Derülten sugdosnak.*) A fenségnek jó kedve van!

OLGA

Az úton, a Porfirion-palotától ide, eltéptem a gyöngyfűzéremet és a gyöngyöket egyenként

elhullattam. Az udvarmesterem — ki nem ismerné a vén zsugorit,? — most bukdácsolva jár a téren, mint varjú a vetésben s szedegeti a szemeket. Miről folyt itt a társalgás?

ANNA

Mi másról, fenséges asszonyom, mint a törökről!

OLGA

(*Tréfás kétségbeeséssel.*) Nagy ég, mily elcsépelt téma! Én már oly banálisoknak találom a derék mozlímokat, hogy ásítógörcsöt kapok, ha turbánt látok. (*Megpillantja Leonidászt, kellemes meglepetéssel.*) Leonidász itt?... Te is részt veszesz az ünnepünkön?

LEONIDÁSZ

Parancsodra, fenséges asszonyom, mint kocsihajtó.

OLGA

Rád merném bízni a színemet, mert az első díj biztosan a tiéd. Azt hiszem, te könnyen célt érsz minden pályán, azért is vagy annyira elbizakodott! (*Mosolyogva rápillant s bemegy az aranyajtón.*)

ZOE

(*Annához halkán.*) Meglátod, a fenségénél most Leonidász kerül sorra.

(*Spiridion és Laszkarisz kivételével mind az aranyajtón el. Mindannyian könnyen meghajolva lépnek be, mintha templomba mennének.*)

TIZENKILENCEDIK JELENET.

SPIRIDION és LASZKARISZ.

SPIRIDION

Különös és kivételes kedvezésképpen kieszközöltem neked, hogy jelen lehess az udvari zeneprobán.

LASZKARISZ

Köszönöm a meg nem érdemelt kitüntetést.

SPIRIDION

A császárnak mostanában nem érdemes udvarolni, de úgy sejtem, hogy aki a császárnéhoz szít, az jó helyen kereskedik. De méltóztassál kérlek térden állva maradni és ne nézz a felség arcába, azt nem tűri. *(Előre akarja bocsátani.)* Parancsolj, kérlek!

LASZKARISZ

A világért sem, kegyelmes uram. Csakis utánad!

SPIRIDION

De kérlek, drága barátom!

LASZKARISZ

Ha minden áron kívánod... *(Az aranyajtón el.)*

SPIRIDION

(Megbotránkozottan.) Paraszt!

(Trombiták a szin mögött.)

SPIRIDION

A császár! Únom ezt a találkozást, de mégis kíváncsi vagyok Konstantin arcára.

HUSZADIK JELENET.

SPIRIDION, KONSTANTIN, GIOVANNI ÉS HERMA.

(Konstantin arany-vértet és sisakot visel; Giovanni fekete fegyverzetet és nagy szekercét tart a kezében. Herma apród-ruhában van. Az előbbi kettő fáradtnak és komornak látszik.)

SPIRIDION

(Térdet hajt.) Üdv neked, nagy Konstantin, te győzhetetlen, te népek boldogítója.

KONSTANTIN

(Körülnéz.) S a császárné?

SPIRIDION

A felséges augusztá termeiben mulat.

KONSTANTIN

Kéretem!

SPIRIDION

(Mély meghajlással az arany-ajtón el.)

KONSTANTIN

(Sisakját és kardját leteszi Herma segítségével.)

GIOVANNI

(*Szünet után.*) Fáradt lehetsz, nagyuram, talán pihenni térnél?

KONSTANTIN

Itt akarok maradni, ez jó hely. Innen látom a várost, a tengert s a szabad bithiniai hegyeket... Bíbor-pára borul a kupolákra — nézd, Giovanni! — láttad valaha ily tündérinek, ily szentnek Bizáncot? Mennyi érzés, mennyi szépség lüktet itt, két világ-rész szívében... Ha elgondolom, mennyi ideig volt enyém és mily kevésbé élveztem a tulajdonomat... Mohóbbnak kellett volna lennem, nappallá kellett volna tennem az éjszakát, hogy bejárjam minden közét, megnézzem minden oszlopát s megismerjem minden emberét. Most oly reménytelen epedéssel gondolok vissza szépségére, mint öreg ember elmúlt ifjúságára... (*Szünet.*) Giovanni!

GIOVANNI

Parancsolsz, császárom?

KONSTANTIN

(*Halkabban.*) Meddig tarthatjuk magunkat?

GIOVANNI

Nagyuram, te férfi vagy és katona...

KONSTANTIN

Tudom, elvesztünk.

GIOVANNI

Hajnalban újra támad a pogány s aztán vége.

KONSTANTIN

(*Az ablakon át nézi a várost.*) Szép szerelmem, arany Bizánc, márványtagjaid bája, talányos lelked másé lesz! Holnaptól kezdve törököt fogsz uralni, talán az idők végeig... (*Felriadva.*) De hiszen ez kétségbeejtő! Giovanni, ezt nem akarhatja az ég! Meglátod, Isten csodát fog művelni! Van Isten és ő tud csodát művelni!

GIOVANNI

Tüzes menykövel, kénköves esővel, az Úr nem avatkozik a háborúk sorsába. Isten csodát művel, ha bátorságot önt a férfiak szívébe. Művelt is már, de ellenünkre, nagyuram, amidőn oroszlanbátorságot öntött a janicsárok szívébe. Nem láttad, a rettenetes Ahmed khán nyomában hogy rohan, hogy repül ostromra, hogy hull és hal meg a pogány? Nekünk már csak egy a kötelességünk, nagyuram: mutassuk meg a pogánynak, ha győzni nem, de meghalni tudunk.

KONSTANTIN

Amióta az ostrom tart, sokat tanultam. Azelőtt félistenként éltem a palota-labirintusok méhében, irtóztató magányban, szédítő magasságban az emberek fölött. És akkoriban, ha magamat vizsgáltam, gyakran gyötört a gyanu, hogy gyöngébb s gyávább

vagyok a legtöbb alattvalómnál. Nem is szerettem paripára ülni, kardot se igen vettem a kezembe, hogy el ne áruljam a hitvány voltomat. De amióta tart az ostrom s az emberek közt ember, a katonák közt katona vagyok, megtanultam, hogy sem gyöngye, sem gyáva nem vagyok.

GIOVANNI

Hadsereged első katonája vagy, uram. Én mondom.

KONSTANTIN

Meghalni könnyű volna, Giovanni, ha velem halnának a gondjaim és bánatim. De mi lesz a népemmel? Mi lesz a népemmel?

GIOVANNI

A gondviselés határt szab az ember s a nemzet életének. Ha betelt az idő, haljon meg önmagához méltóan az ember, a nemzet. Jártál valaha Karthágóban, felséges uram?

KONSTANTIN

Nem jártam, Giovanni.

GIOVANNI

Berber kalózokat kergetve, egyszer kikötöttem flottámmal a karthágói romváros tövében. Másfél évezred múlt el, amióta Róma leverte a várost és minden csonka oszlópa és bezúzott bolthajtása dacosan fenyegető ökölként nyúl az ég felé, mintha

keresné a gyilkos Róma torkát. Mennyi hősiesség, mennyi honszerelem porlad a romok között. E hősiesség, e honszerelem túlélte Rómát — és Karthagót halhatatlanná tette halála!

KONSTANTIN

És miért tudott így meghalni Karthagó?

GIOVANNI

Karthagót szabad nemzet lakta, uram, és Bizánc nem Karthagó. Karthagót férfiak lakták, uram, és Bizánc nem Karthagó.

KONSTANTIN

Elég, Giovanni, tudom, te nem szereted boldogtalan népemet!

GIOVANNI

A szívem minden vére tiéd uram, akkor locsantod Mohamed arcába, amikor akarod. De ha te nem volnál, bizony egy parányi vércseppet, aminőt a légycsípés fakaszt a kezemből, is sokalnék Bizáncért!

KONSTANTIN

Hallgass, Giovanni! Te tűzben-vérben fogant barbár nemzetség vagy, vasember, vas koponyával gondolkozol. Te nem a gondolataik súlya, hanem az ökölcsapásaik súlya után ítéled meg a nemzeteiket. Hogy értenéd meg az én léha és mégis bölcs, az én romlott s mégis tiszta gyermeknépem szövényes lelkét? Olyan az, mint a Nőé bárkája: ezer

élő ellentét nyüzsög benne, ezer szivárványszínben ragyog, ezer hangon szól hozzád . . . Te ma csak az árulást s a gyávaságot hallod üvölteni utcáin-kon, de az erények fölséges harangkongását nem hallod. A nép ma lázbeteg és őrjöng, mert elvesztette hitét önmagában s császárában, de ha jön a vég, ámulva ismered meg a csöcselék sorában Róma és Hellász méltó utódait.

GIOVANNI

(*Bús mosolygal.*) A te hited, uram, nagyobb s tisztább az igazságnál. Szeresd a népedet, te arany szívű császár s engedd meg, hogy Bizáncot benned szeressem.

KONSTANTIN

Mi lesz a népemmel, Giovanni? Mi lesz Irénével, a koronás virággal, aki gondolkozni nem tud, nem akar s rendületlenül hisz a császár mindenhatóságában. (*Hermához.*) S mi lesz veled, Alexander?

HERMA

(*Mosolyog.*) Ami veled, uram. Ha osztozom a sorsodban, az nekem jó.

KONSTANTIN

Különös gyermek! Nem tudom, honnan jössz, nem kérdelem, mit kívánsz. Egyszer ott láttalak velem a várfalon s mire észrevettelek, már meg is szoktalak. Azóta mindig látom szeliden mosolygó arco-



dat. S ha nem látom, babonás nyugtalanság fog el. Kedvellek, fiú!

GIOVANNI

(Halkan.) Leány ez, uram, nem fiú.

KONSTANTIN

(Meglepetten.) Alexander?

GIOVANNI

Hogy minek hívják, nem tudom, hogy leány, azt látom. Járása, tekintete, egész viselkedése minduntalan elárulja. Első napon felismertük mind és azt hittük, hogy felséged is felismerte.

HUSZONEGYEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, FOLKO.

FOLKO

(Belép hátul jobbról és Giovanninak int.)

GIOVANNI

(Folkóhoz a háttérbe lép s halkan beszélget vele.)

KONSTANTIN

(Figyelmesen nézi Hermát, magában.) Leány. Igen, leány. Való volna, hogy a császár szeme gyöngébb minden zsoldosénál?

GIOVANNI

(*Konstantinhoz.*) Valami történik a Romanoszkapunál... Az őrség szólít... Engedelmeddel nagy uram, megnézem... (*Folkóval izgatottan el.*)

HUSZONKETTEDIK JELENET.

KONSTANTIN, HERMA, SPIRIDION, majd IRÉNE.

SPIRIDION

(*Belép az arany-ajtón.*) A császárné ő szent felsége! (*Beereszti Irénét, térdet hajt és maga visszavonul.*)

IRÉNE

(*Mély meghajlással.*) A triumfátor visszatért lakába s a boldog hitves köszönti nagy urát. Üdv neked, Augusztusz!

KONSTANTIN

Hogy vagy, Iréne?

IRÉNE

Boldog vagyok, büszke vagyok, én, a triumfátor hitvese!

KONSTANTIN

Jer közelebb!

IRÉNE

(*Hozzálép.*) Itt vagyok, uram.

KONSTANTIN

(*Magához vonja, melegen s halkán.*) Iréne, szólj egy szót!

IRÉNE

Mit szóljak? Mi kedves most felséged fülének?

KONSTANTIN

Ami az ajkadra tör, ami a szívedben forrong...
(*Fölemeli Iréne állát.*) Mért hunyod le a szemed?

IRÉNE

Hogy a szivembe nézzek, ahogy parancsolád.

KONSTANTIN

És mit látsz benne?

IRÉNE

(*Konstantin mellére hajtva fejét.*) Ködöt.

KONSTANTIN

Nézz reám! — Különös! Máskor kék a szemed, ma zöld. És apró arany kígyók kergetődznek iriszén. A kezed is mily forró... Mit jelent e lázas nyugtalanság?

IRÉNE

Nem tudom. Oly kevésbé ismerem magam.

KONSTANTIN

Én is oly kevésbé ismerlek, Iréne. Különös dolog jutott ma eszembe. Egy katona felesége eljött

a sánkra, hogy ebédet hozzon az urának. Az ostrom szünetelt és ők a palánk alá vonultak, egy kis fészekbe . . . A katona evett s az asszony nézte hallgatagon . . . És én így szóltam magamban: lám, ez embernek felesége van!

IRÉNE

Nem vagy jókedvű, uram. Hozassak zenét?

KONSTANTIN

Iréne, mi eddig nagyon is császár és császárné voltunk.

IRÉNE

Mért jut ez eszedbe ma? Mért éppen ma?

KONSTANTIN

Hát nem érzed, asszony? Nem érted? Oly rettenetesen elhagyottnak érzem magam, oly egyedül vagyok, mint tévedt vándor a ködös pusztaságban. Ó, ha szólani tudnál egy szót!

IRÉNE

Ne neheztelj, felséges uram, de nem értelek.

KONSTANTIN

Jer ide, közelebb. Nézz rám és figyelj . . . Ha nem volnék Bizánc császára, mi maradna a szívedben az én számomra?

IRÉNE

(*Szelíden kibontakozik a karjából.*) Még most sem értelek, uram. Ha nem volnál császár? Iréne hitvese Konstantin császárnak. Te mindig császár vagy, mivel a hatalom szentségét a lelkedbe adta az Úr. Konstantinnak az a császársága, ami a sasnak szárnya, az oroszlánnak ereje. Ha elveszti az oroszlán az erejét...

KONSTANTIN

Ha elveszti Konstantin a császárságát?...

IRÉNE

Akkor romba dől egy világ s hogy miféle fű terem a romokon, azt nem tudom, kutatni nem is érdemes. Te Konstantin vagy, az én uram és császárom s én meghajlom előtted.

KONSTANTIN

Mindig bezáródik előttem a lelked, mindig, mint alkonyatkor a harangvirág.

IRÉNE

(*Szünet után udvarias hangon.*) Nem vagy éhes, uram? (*Hangsúlylyal.*) Vagy szomjas?

KONSTANTIN

Bor nem oltja szomjamat, de talán fölmelegíti fázó lelkemet.

IRÉNE

Majd küldök ciprusit Zenóbiával. Megengeded, hogy távozzam? *(Mivel nem kap választ, mélyen meghajlik s az arany-ajtóhoz megy.)*

HUSZONHARMADIK JELENET.

ELŐBBIEK, ZENÓBIA.

ZENÓBIA

(Megjelent az arany-ajtóban s ott állva maradt.)

IRÉNE

(Zenóbiához halkán.) Készítsd az italodat! Nem bírom tovább! *(Zenóbiával el. Az arany-ajtót nyitva hagyják.)*

(Az arany-ajtón át lantpengetés és egy női hang éneke hallatszik.)

HUSZONNEGYPEDIK JELENET.

KONSTANTIN, HERMA.

KONSTANTIN

(Magában.) Igen, igen! Szárny nélkül nincs sas, erő nélkül nincs oroszlán, korona nélkül nincs Konstantin. *(Körülnéz, Irénét keresve.)* Elment? El tudott menni! *(A zenére figyel.)* Amikor Karthagónak hajóhadra volt szüksége a haza védelmére: a

karthagói nők levágták a hajukat, hogy vitorla-
köteleket fonjanak belőle . . . (*Az ajtó belől be-
csukódik; a zene elhallgat. Megpillantja Hermát.*)
Te még itt vagy?

HERMA

(*Mosolyogva, a könnyektől fojtott hangon.*)
Melletted, uram.

KONSTANTIN

Mért könyes a szemed?

HERMA

Nem tudom, csak fáj a szívem.

KONSTANTIN

Mi is a neved?

HERMA

Alexander.

KONSTANTIN

Ily ifju s már hazug?

HERMA

(*Térdre roskad.*)

KONSTANTIN

Nos, a neved?

HERMA

Herma.

KONSTANTIN

Mért csaltál meg, Herma?

HERMA

Így ne, így ne szólj hozzám, könyörgök! Nincs bennem semmi gonosz szándék. Árva vagyok, nincs senkim, semmim, te vagy az én uram. Megláttalak egy napon s azóta mindig kell, hogy lássalak... Hogy a közeledben lehessenek, fiúruhát öltöttem, de nincs bennem semmi gonosz szándék.

KONSTANTIN

Hány esztendő vagy?

HERMA

Nem tudom, senki sem olvasta az éveimet.

KONSTANTIN

Hová való vagy?

HERMA

Hellaszi, uram, Athénéből való. Az Akropoliszon születtem, egy kis kunyhóban, amely a Parthenon oszlopai közé van tapasztva. Az örökségem egy arany-abroncs, amelyet a bokámra kovácsoltak.

KONSTANTIN

S mit kívánsz tőlem?

HERMA

Szolgálni kívánlak. Ha szolgálhatlak, boldog vagyok. De most el fogsz úzni magadtól, ugy-e?

KONSTANTIN

Attól mentsen meg Isten! Oly szegény vagyok most a szeretetben s úgy szomjazom reá, hogy nem dobhatom el az ég ajándékát. (*Herma fejére teszi kezét.*) Te késői, sápadt virága egy klasszikus világnak: ha nézlek, tudom, hogy császár vagyok még, császár a te szívedben. Kelj föl gyermek s hallgass továbbra is az Alexander névre. (*Szünet.*) Most szólj a palotatiszteknek, hogy hívják egybe birodalmam nagyjait. Búcsuzni kívánok tőlük.

HERMA

(*Hátul jobbra el.*)

KONSTANTIN

(*Később a falon levő mozaikkép felé fordulva.*) Egy birodalom végórája ütött, egy nemzet homlokán a halálfélelem verejtéke gyöngyözik. Atyám, te népek atyja, hozzád kiáltok az enyészet reménytelen alkonyán. Te emelted föl nemzetemet, te szórod szét porát. Megnyugszom szent törvényedben. De keményítsd meg szívünket, hogy meg ne vegye a halál rettegése s ha eljövend arató angyalod, ó add, hogy férfiakat találjon, akik neveddel ajkukon dőlnek rendre. Ha kiszenvedett Bizánc, terjeszd áldó kezedet az óriási sír fölé, hogy tiszta fényben éljen tovább hírnevünk.

HUSZONÖTÖDIK JELENET.

KONSTANTIN, GIOVANNI.

GIOVANNI

(Az izgalomtól sápadtan besiet.)

KONSTANTIN

Giovanni!

GIOVANNI

Nagy ujság!

KONSTANTIN

A török —?

GIOVANNI

Fegyverszünetet ajánl!

KONSTANTIN

Giovanni!

GIOVANNI

Fegyverszünetet ajánl és békeköveteket küld a városba. A követekkel jön maga Ahmed khán, a szultán fivére. A csatában nem kellett neked bátorítás, de most, esedezem, uram, légy erős!

KONSTANTIN

A csoda megtörtént! Tudtam, a szívem mélyén mindig tudtam, hogy az ég nem akarhatja Bizánc pusztulását. Nem, csak leckét kívánt nekünk adni s a leckére rászolgáltunk, ezerszer rászolgáltunk... *(Leborul a szentkép előtt.)* Láss a porba, Uram!

Borzadva érzem szent közelségedet! Bocsáss meg, hogy volt egy perc, amidőn kétségbe estem irgalmaságodon! (*Fölkel.*) Bizánc áll és állni fog, mert az ő szent keze védi! Hol van Iréne? Hol vannak birodalmam nagyjai? (*Az arany-ajtó felé siet.*)

GIOVANNI

(*Elállja az ajtót.*) Konstantin császár, hű emberednek tartasz?

KONSTANTIN

Mit mondasz, Giovanni? A leghivebb férfinak, ki valaha páncélt viselt a szíve fölött. S ha imádkozom a megmenekülésünkért, azért is imádkozom, hogy császári módon jutalmazhassalak meg. Örökös hűbérül neked szántam Lemnosz hercegségét.

GIOVANNI

Köszönöm nagyuram, de én többre vágyom. Nem földet kérek tőled, hanem egy darabot a szívedből: a bizalmat. Mielőtt fogadnád a szultán követeit, mielőtt tanácskoznál birodalmad nagyjaival, hallgass meg engem, nagyuram. Amit mondok, az fontos, mint az élet, és komoly, mint a halál.

KONSTANTIN

Mi mondani valód van, Giovanni?

GIOVANNI

Tudod uram, hogy a szóbeszéd nem kenyerelem. Nem is volt eddig miért beszélnem. Egy napról-

napra szükülő vashurok szorította a torkunkat és nekünk csak egy választásunk volt: hogy tisztességgel haljunk meg. Erről nem volt mit beszélni. E pillanatban azonban megfordult sorsunk.

KONSTANTIN

Reméljük, jóra fordult, Giovanni.

GIOVANNI

Tudom, hogy rosszra fordult, nagyuram. Eddig csak életre-halálra folyt a kockajáték, most már a becsületre is folyik. Most már beszélnem kell!

KONSTANTIN

Egész lelkemmel hallgatlak, Giovanni.

GIOVANNI

Ne áltasd magad, Konstantin császár, a te birodalmad elveszett. Nem a pogány dönti meg, hanem évszázados végzete. Elfonnyadt, mint fáján a levél s ha nem is rázza a török zivatar, lehull magától. Nincs hatalom, értsd meg uram, nincs hatalom, amely feltartóztathatná bukását.

KONSTANTIN

Isten hatalma sem?

GIOVANNI

Isten nem jószívű ötletekkel, hanem örök törvényekkel kormányozza a világot. S e törvények

rendelik, hogy pusztuljon, ami életre képtelen. Száz-ezer pap imája gyöngé arra, hogy fájához kösse a hulló levelet. Aki ma Bizánc fennállásáért imádkozik, az Istent káromolja, mert gúnyolja a világrend törvényeit. Az Úr nincs velünk, ő Mohamed táborában sátorozik. Ne is álmodj arról, császárom, hogy megmentsed városodat a szultántól! Én ismerem a nagy rombolót! Ahogy a delejtű északnak, úgy néz ő gyermekkora óta szörnyű állhatatossággal Bizánc felé. Örjögő vágy emészti a városod után s ha száz élete volna is, eldobná mind a százat a pillanatért, amelyben bevonulhat az aranykapun.

KONSTANTIN

Ha elveheti erővel, mért küld követeket?

GIOVANNI

A váratlan meglapulás a döntő ugrás pillanatában is rávall az ő tigristermészetére. A város már övé, az életed is övé, de ő többet akar.

KONSTANTIN

(*Fájdalmas mosolylyal.*) Többet? Tőlem?

GIOVANNI

Uram, készülj a szörnyűségre: a pogány a becsületedet akarja. Én ismerem Mohamedet! Ő épp oly számító, amilyen irgalmatlan. A gőgje nem tud belenyugodni abba, hogy birodalmának jövődjé fővárosa egy császári vértanu dicsőségére emlékez-

tesse a világot. Hidd el, császárom, ő irigylti tőled a hős halált, amelyre elszántad magad.

KONSTANTIN

Lám, hát van még, amit irigyelhet tőlem a pogány! De ha irigylti, sem veheti el tőlem!

GIOVANNI

Elveheti! Hisz ez az, ami rettenetes félelemmel tölt el és szólásra kész. Mohamed követői azt ajánlják neked, hogy árulj el a népedet.

KONSTANTIN

Arcukba vágom megvetésemet!

GIOVANNI

S ha népednek ajánlják, hogy áruljon el tégedet — habozni fog a nép?

KONSTANTIN

Álmodban beszélsz, lovag? Hát ismered te Bizáncot?

GIOVANNI

A józanság szól hozzád, te nagyszívű alvajor. Ébredj s nézz magad körül, láss, aztán ítélj! A birodalmad nincs sehol, csak a te nagy szívedben él képe. Bizánc régen meghalt, csak egy tenger körakás maradt utána, amelyben emberek nyüzsögnek. Ők az előtt hajolnak meg, akitől félnek. Egykor tőled féltek, most a szultántól rettegnek. Bizáncban

minden eladó s legolcsóbb ma a korona. Császárom, a vérre, amit érted ontottam, kérek, ne fogadd Mohamed követeit! E percben még ura vagy sorsodnak. Meghalhatsz mint császár, de talán élhetsz is mint császár. Ime, van kilenc génuai gályánk a kikötőben... Lehet, hogy a fegyverszünet elálmosítja ellenséginket s ha egyszer künn vagyunk a Propontison, a pogány otromba csatahajói sohasem érik utól az én repülő sárkányaimat... Te hetven napja hősiezen védekezel a százszoros túlerővel szemben s most már futva is diadalmasan lengetheted császári lobogódat.

KONSTANTIN

Egy Paleológ nem fut.

GIOVANNI

Akkor válaszd a Paleológhoz méltó véget, a császári halált. Most még módodban van. Fuvasd meg a trombitákat és csapj ki maréknyi seregeddel a pogány óriás táborára. Vagy várd meg támadásukat a vár falán. A bukásod dicsőségesebb lesz, mint volt valamennyi bizánci császár hosszú élete. Bizánc romhegye egy herosz síremléke lesz és ezer esztendő múltán is borzongó áhítattal ejti ki nevedet a világ. De ne bocsásd a városba Mohamed követeit, mert a lépteik kongása a bizánci utcákon elegendő arra, hogy romba dőljön trónusod. El fognak adni, uram, már meg is alkudtak reád! Szennyes kezek lelopják fejedről a koronát, kicsalják kezedből a kardodat, aztán a csöcselék röhögése és átkozódása közepett oda taszítanak a gögös pogány lábához...

Oly dicstelen véget fogsz érni, nagyuram, mint az oroszánvadász, akit saját kutyái tépnek szét!

KONSTANTIN

Elég volt, lovag! A vérre kell gondolnom, a melyet értem ontottál, hogy ellenséget ne lássak benned is! Tudd meg, hogy az Úr, ki a fejemre tette a szent koronát, csodás és titokzatos kötelékkel fűzött össze nemzetemmel. Én és a népem egy vagyunk. Aki a népemet sérti, engem bánt.

GIOVANNI

Bizony mondom neked, szegény császárom: ha egy igaz férfi s egy tiszta nő megmenthetnék a birodalmadat, Bizánc akkor is elveszett. Te nem ismered a népedet!

KONSTANTIN

Hallgass, barbár! Ha úgy volna, mint mondod, akkor magam volnék Bizáncban a legnagyobb bűnös. Mert van-e lelketlenebb gonosztevő a fejedelemnél, aki oly nép fölött uralkodik, melyet nem ismer?

GIOVANNI

Uram, könyörgök, hallgass rám! Ne vedd zokon, hogy harcolni tudok csak a császárárt, de beszélni nem tudok vele. Jól mondtad: barbár vagyok, tűzben-vérben fogant nemzetség fia. A bölcsöm körül már bömbölt az ostrom s amióta bírom az eszem, hajtóvadászat az életem s magam hol halálra keregett vad, hol vérengző embervadász vagyok. De ha

sért a durva igazság, én térden állva, s ahogy Bizáncban mondják: a hódolattól haldokolva ismétlem, amit mondtam.

KONSTANTIN

Elég volt! Ha megúntad hűségedet, ám szállj hajóra. Én itt maradok. Amit a zsoldoskapitány meg nem érthet, azt érzem én: a kardok s buzogányok számtanánál van nagyobb igazság is. Az Isten kegyelméből való császárság nem pusztá cím: gyakran éreztem életemben az Úr csodás kegyelmét. E pillanatban is szent borzalommal tölt el közelsége. Birodalmam s koronám az Ő kezében. A népem javára alávetem magam rendelésének s elfogadom Mohamed követeit. Ez utolsó szavam!

GIOVANNI

(*Kétségbeesett megadással.*) Te vagy a császár, te parancsolsz. A hűségemet azonban megtartom ellenedre is. Ha jön a gyászos vég, magad mellett találász!

HUSZONHATODIK JELENET.

ELŐBBIEK, majd egymás után besietnek: SPIRIDION, LASZKARISZ, LIZÁNDER, KRÁTESZ, később PATRIARKA, DEMETER, s végül ANNA, ZOE, URAK és HÖLGYEK.

SPIRIDION

(*Izgatottan.*) Bocsáss meg, dicső császárom, hogy a szokást megsértve szent színed elé merészkedem . . .

LASZKARISZ

Felséges, győzhetetlen császár!

LIZÁNDER

Tavaszi viharként örömhír vágat végig a városon . . . A nép ujong!

KRÁTESZ

A rebellis pogányok békéért könyörögnek!
Dicsőség a nagy szabadítónak!

LIZÁNDER

Bizonyára pestis dúl a szultán táborában . . .

LASZKARISZ

Vagy fellázadtak megint az ázsiai tartományok?

KRÁTESZ

Én úgy sejtem, hogy Hunyadi siet a segítségünkre . . .

SPIRIDION

(Szigorúan.) A szent császárnak nincs szüksége a barbárok segítségére . . . Nem gondolod, vitéz Giovanni?

GIOVANNI

(Hátat fordít neki, hátul el.)

PATRIARKA

Baj lehet, nagy baj a hitetlenek táborában, hogy a szultán tulajdon öcscsét, a gögös Ahmedet

küldik császáruk szent színe elé . . . (*Szemét törölve.*) Az ég meghallgatta öreg szolgája imáját!

DEMETER

Én is imádkoztam érted, császárom!

KONSTANTIN

Nem tudom, mit hoz a jövő, de véges elmémrel is felfogom, hogy a megpróbáltatásnak egy nagy haszna van: szorosan egymáshoz fűzi a császárt s a nemzetét. Én megbízom népem erényeiben s tudom, hogy annak jobbjai rendületlen hittel csüngnek császárukon.

(*A távolból örömhimnusz éneklő láthatatlan néptömege közeledik.*)

HUSZONHETEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, ZENÓBIA majd IRÉNE.

ZENÓBIA

(*Az arany-ajtón belépett, aranyserleggel a kezében.*) Ez felüdít, felséges császárom!

IRÉNE

(*Gyorsan belép.*) Ne ígyál Konstantin! — Jeges bor s te lángolsz a belső tűztől . . . Majd hoz Zenóbia másikat . . . Bocsáss meg uram, a féltő gond talán terhedre van . . . (*Halkabban.*) Te nem tudod, hogy félt a szerelmem.

KONSTANTIN

De tudom: Konstantinnak van felesége! (*Karjába zárja.*)

(Az éneklő sokaság az ablakok alá ért. Konstantin és Iréne a háttér közepén állanak, tőlük jobbról-balról, két fesztelenül az ablakokig huzódó sorban a többiek. Konstantin, Irénét átölelve az ablakhoz közeledik. A himnikus ének ekkor örömrivalgásba csap át: „Konstantin! Üdv Konstantinnak!” — A patriárka áldólag terjeszti kezét Konstantin felé, Demeter megragadta és megcsókolta a császár kezét, a többiek térdet hajtanak.)

— Fügőny —

MÁSODIK FELVONÁS.

(Az első felvonásbeli trónterem. A trón mellett támla nélküli kis székek állanak a császári család tagjai számára. A felvonás kezdetén világos nappal van, később alkony, végül éjjel.)

ELSŐ JELENET.

PATRIÁRKA, SPIRIDION, LASZKARISZ, GIOVANNI, HERMA,
TÖBB FŐPAP és FŐÚR, PALOTAÓRŐK és GENOVAI
ZSOLDOSOK.

(A főméltóságok a trón körül állanak s az udvar bevonulását várják. Patriárka a papokkal, Spiridion Laszkarisszal s több úrral beszélget. Giovanni és Herma egymás mellett állanak a háttérben. A trón mellett fegyveres palotaőrök állanak. A genovaiak az oszlopok alá sorakoznak.)

SPIRIDION

Méltóztassatok elhinni, a kérdés elég szövevényes. Követekként nem jelenthetem be Mohamed küldötteit, kézcsókra sem bocsáthatom őket, mert hiszen Mohamed nem elismert király, tehát úgy oldom meg a problémát, hogy Mohamed üzenet-

hordóiként vezetem őket a szent trón elé. Nem követek, hanem üzenethordók.

LASZKARISZ

Fogadd szerencsekivánataimat a finom megkülönböztetéshez! Valóban jó, hogy ilyen válságos időkben bátor és elmés főkamrás áll a szent trón mellett.

MÁSODIK JELENET.

ELŐBBIEK, LIZÁNDER.

LIZÁNDER

(*Hátul besietett.*) A mai nap Bizánc megdicsőülésének napja! Ötvenezer ember lepi el a palota környékét és mind hozsannát zeng a császárnak... A nagy szabadítónak nevezik és azt követelik, hogy emeljünk Konstantinnak oszlopot a fórumon... Nem sokára itt lesz a plebejusok küldöttsége, hogy fegyvert kérjen a pogány ellen. Félni lehet, hogy Mohamed küldötteit, ha bemerészkednek a városba, darabokra tépi a felizgatott nép jogos haragja... A tömeg hevét csodálatos hírek tüzelik... Szava-hihető emberek beszélnek, hogy az utolsó roham idején, amikor a janicsár már-már megvette a falat, egy tündöklő fehér lovag jelent meg a keresztény sereg élén. Sokan azt hiszik, hogy Szent György volt, mások meg arra esküsznek, hogy megismerték benne magát a szent szüzet, aki páncélt öltött, hogy megvédje kedves városát. Mondják, a török táborban

oly nagy a rémület, hogy Mohamed kénytelen lesz feladni európai tartományait és Ázsiába vonulni vissza.

LASZKARISZ

Kíváncsi volna, hogy ő szent felsége ne vigye gyöngeségig a nagylelkűséget és ne engedjen egérutat a megszorult pogánynak. Nem vagyok államférfi, hanem katona, azért nyersen kimondom: én bizony szóba se állanék Mohameddel, hanem megrohannám mocsos táborát s halomra koncolnám a csöcseléket!

PATRIÁRKA

Meglássuk, mit hoz a jövő. De annyi máris bizonyosnak látszik, hogy felséges és szent császáruk szerencsecsillaga ma vakítóbban tündöklök, mint bármikor.

HARMADIK JELENET.

ELŐBBIEK, NOTARASZ.

LIZÁNDER

Itt jön főméltóságú Notarasz Lukács, a fővezérlő cészár.

SPIRIDION

Notarasz nem cészár már, tegnap lemondott a méltóságáról.

LIZÁNDER

Mit beszélsz? Ugyancsak rosszkor tette! Persze, ő nem sejtette a fordulatot!

NOTARASZ

(*A patriárkához.*) Köszöntelek, szent és főmagasságu atyám. Mit szól bölcsességed a legujabb eseményekhez?

PATRIÁRKA

(*Hidegen.*) Boldog az, aki nem tántorodott meg hitében a felséges császár iránt. (*Hátat fordít neki.*)

NOTARASZ

Ami ma történt, azt szórul-szóra előre mondtam! Én egy szempillantásig sem vettem komolyan a török erőlködését, mert hiszen az ő serege nem ismeri a taktika s a sztratégia szabályait. Bizonyos külföldi kalandorok, akik hatalmat nyertek ő felsége fölött, fújták csak fel a török veszedelmet, de minden képzett katona tudta, hogy az ostromműveleteknek, mint egy rosszul alapozott háznak, előbb-utóbb maguktól össze kell roskadniok. Ez megtörtént, a szultán tábort bont és az események fényesen igazoltak engemet.

NEGYESEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, KRÁTESZ.

KRÁTESZ

(*Hátul belépett.*) Nem való, hogy a szultán tábort bont. Most jövök a várfalról és láttam, hogy a török pattantyúsok új nagy ostromágyukat vonatnak a Romanosz-kapu elé.

TÖBBEN

Mit mondasz?

KRÁTESZ

Hírvivőink is érkeztek. Azt mondják, hogy Hunyadi fölmentő seregének se híre, se hamva és a propontoszi halászok mítsem tudnak a sokat emlegetett velencei segély-flottáról.

TÖBBEN

Honnan kerekedtek akkor a hírek?

KRÁTESZ

Bizánci pletyka, kósza forgószél, fölkap minden rongyot-szemetet. Igaz azonban egy dolog: húszezer ázsiai lovas érkezett ma a szultán táborába!

PATRIÁRKA

Úgy? Úgy? Lám! Lám! — De akkor mért küld követséget Mohamed?

ÖTÖDIK JELENET.

ELŐBBIEK, LEONIDÁSZ.

LEONIDÁSZ

(*Hátul belépett, a patriárkához megy.*) Jönnek a követek!

SPILIDION

Láttad őket, főméltóságu uram?

LEONIDÁSZ

Ha követek, hát furcsa követek. Ketten vannak, egy ifju s egy aggastyán. Az öreg Lala Kalil, a szultán egykori tanítója. Az ifju Ahmed herceg, Mohamed fivére.

TÖBBEN

A véres Ahmed!?

LEONIDÁSZ

Akit a próféta kardjának nevez a pogány. A márványarcu ifju lelkében gyilkos gyűlölet lobog a kereszténység ellen.

SPIRIDION

Mondják, a mostani háborúra is ő ösztökélte a szultánt.

LIZÁNDER

Azt beszélnek róla, hogy nem is ember, hanem démon. A szultán, amikor trónra lépett, megfojtatta mind a húsz fivérét, köztük Ahmed herceget is. De Lala Kalil, aki arabs varázslóktól tanult, Ramazán éjjelén leereszkedett az Ozmánok brüsszai kriptájába és vámpír-életet lehelt az ifju herceg holttestébe, hogy általa elveszítse Bizáncot. Mondják, Ahmed aznap fog másodszor is meghalni, amelyen elesik a város és mivel terhére van a napfény és visszakívánczik csöndes kriptájába, démoni türelmetlenséggel siettetni az ostromot.

SPIRIDION

(*Hermához.*) Mit akarsz itt, fiú? Ki vagy?

GIOVANNI

A császár leghívebb szolgálója.

SPIRIDION

Ha szolga, akkor jelentkezzék a palotamesternél, de itt nincs helye.

HERMA

(*Hátul el.*)

SPIRIDION

(*Giovannihoz.*) Engedj meg, vitéz barátom, nagy fogadás napján csak udvarképes ember lehet jelen a trónteremben. E szabály alul nagy sajnálatomra a te kedvedért sem tehetünk kivételt. Ha mégis kíváncsi volnál a szertartásra, fáradj kérlek az oszlopok alá, onnan kényelmesen láthatod.

GIOVANNI

Megyek, uram. Ha majd meghalni kell a császáráért, legyetek szívesek és szólítsatok. (*A zsoldosai közé vonul.*)

SPIRIDION

(*Az arany-ajtó mellett a botjával kétszer a padlóra üt.*) A bíborban született fenséges nagyhercegek! A bíborban született fenséges nagyhercegnők!

HATODIK JELENET.

ELŐBBIEK, DEMETER, TAMÁS, OLGA, KÉT GYERMEK-
NAGYHERCEG

(Az arany-ajtón bevonulnak a terembe és felállnak a székeik mellé. A jelenlevők mély meghajlással köszöntik őket.)

SPIRIDION

(Botjával háromszor a padlóra üt.) A császár
szent felsége! A császárné szent felsége!

HETEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, KONSTANTIN, IRÉNE, ZENÓBIA, ANNA, ZOE,
URAK, APRÓDOK, SZERECSÉN SZOLGÁK, PALOTAŐRÖK.

(Konstantin és Iréne koronát viselnek a fejükön, palástot a vállukon. A császár azonban páncélban van. Fényes és méltóságos menetben vonulnak a trón felé. A szín mögött trombiták szólnak mindaddig, míg Konstantin el nem foglalta helyét a trónján. Kívül a láthatatlan nép ujongva élteti Konstantint. A terembe lévők térdre borulnak s csak akkor emelkednek föl, midőn a császár jelt ad nekik. A nagyhercegek, a patriárka és az összes genovaiak nem térdepelnek le, hanem mély meghajlással köszöntik az udvart.)

TAMÁS

(*Mintán a császár leült.*) Hatalmas, győzhetetlen atyánk, te népek boldogítója, pogányok korbácsa, imádattal köszöntünk!

PATRIÁRKA

Legfelségesebb, legbölcsebb, legszentebb életű császár, akinek Isten minden hatalmat adott a földön, légy üdvözölve!

SPIRIDION

Tündöklő napunk, szánj meg bennünket, fordítsd el szent orcádat, hogy gyarló szemünk meg ne vakuljon annak fényességétől!

KONSTANTIN

(*A kezével int. A térdepelők fölemelkednek, a hercegek leülnek.*)

KONSTANTIN

Tudom, hogy akik ma a trónom körül állanak, azok kipróbált híveim. Addig is, amíg a császár tettekkel leróhatja háláját, fogadjátok Konstantinnak, az embernek, köszönő szavát. De ne beszéljünk magunkról, gondoskodjunk a birodalomról. Lépjenek be Mohamed követei!

SPIRIDION

(*A háttérbe siet.*)

NYOLCADIK JELENET.

ELŐBBIEK, AHMED, KALIL.

(A két követ hátul belép. Ahmed husz éves, sápadt, szép és komorarcu ifju; Kalil nyolcvan esztendőös aggasztján. Mindketten puritán egyszerűségű ruhát viselnek és kerek sötét posztóköpenyegbe burkolódnak.)

TÖBBEN

(Félhangon.) Ez Ahmed! A vampir! Mily érdekes!

AHMED

(A terem közepére lép, körülnéz, rámutat Konstantinra.) Te vagy Paleolog Konstantin?

KONSTANTIN

Ha Bizánc császáráat keresed, előtte állasz!

AHMED

Ha cifra köntös és fényes süveg császárrá tehet: az lehetsz.

KONSTANTIN

Mint követ jöttél hozzám, magas oltalmamban bízva, neked tehát császár vagyok.

AHMED

Az oltalmadat megvetem. Oltalmam a nagy Mohamed, aki rettenetes kezében tartja ezt a várost s vele téged s engem is.

SPIRIDION

(*Magában.*) Hát így vagyunk?

PATRIÁRKA

(*Magában.*) Konstantin elveszett!

KONSTANTIN

Barbár gőgödről rád ismerek, pogány! Ha nem követ, mi vagy?

AHMED

Bizánc végzete.

MIND

(*Halk kórusban.*) Bizánc végzete!

AHMED

E kezemben az élet, ebben a halál. Válassz, Paleológ Konstantin!

KONSTANTIN

Kétféle életet ismerek és kétféle halált. A hős halálát többre tartom a gyáva életénél.

AHMED

Bizánci szavallat! — Mohamed alamizsnát dob neked, tartsd ide a koldús koronádat!

GIOVANNI

(*Az oszlopok alatt kiáltva.*) Ti urak ott elől! Ti udvarképes urak! Mikor szoktatok embert ölni? (*Konstantin a kezével int Giovanninak, hogy hallgasson. Többen a hátulállók közül lecsitítják.*)

KALIL

Engedelmeddel vitéz Ahmed khán! (*Előrelép, barátságosan.*) Hallgassatok meg, nemes és bölcs bizánci urak, hallgass meg te is, tiszteletreméltó Konstantin! (*Kiegyenesedik, a hangja fokozatosan keményebb lesz.*) Mohamed, a nagy szultán szól hozzátok az én számmal. Amikor Bizáncba indult Ahmed khán, Mohamed megolvasta a szívéhez nőtt öcscs fején a hajfürtöket. S ha ezek közül egy is meggörbül a ti hibátokból: Mohamed szétrúgja e város korhadt falát és ahány férfi, asszony, gyermek van Bizáncban, az kard által hal meg. És mivel kétszázezer hitetlennek vére szegényes vált-ság egy Ozmánfi életéért, a nagy Mohamed meg-esküszik a próféta nevére, hogy ami élet piheg-dobog a városban, legyen bár emberé, baromé, ebé vagy piacon szálló galambé, azt mind megfojtja. Ezt üzeni nektek Mohamed, a Kelet és Napnyugat ura, minden igazhívók szultánja, a császárok császára. (*Rémült csend.*) (*Barátságosan.*) Nem szívesen mondok nektek ily erős szókat és nem szeretném, ha az erős szót erősebb tett követné, mert Lala-Kalil vén szeme barátsággal s részvétellel nézi Bizánc bús sorsát.

AHMED

És én, Ahmed khán, megtoldom a szultán üzenetét ezzel: sajnálom, hogy gyávaságtok meg-védi életemet, mert ha volna köztetek egy férfi, akkor Mohamed megtenné azt, ami Allahnak kedves

s amire éjjel-nappal kérem: tövestől kipusztítaná a hitetlenségnek ezt a fészket.

KONSTANTIN

Ha szólok még hozzátok, nem magamért, a népemért teszem. Mit óhajt még a szultán?

KALIL

Öt juhocska szorong az akolban, kétszáz orosz-lán készül ugráshoz. Mit óhajt még az orosz-lán? Leereszti karmát és Bizánc végsőt vonaglik... Néhány ezer rabszolga holtteste kell csak, hogy hídat építsen a bástyaárkán és egy rövid óra múlva itt trónol a nagy Mohamed, ahol te ülsz most Konstantin. Bizánc végzete elkerülhetetlen; ezt ti is tudjátok, hiszen a beismerés ott vonaglik sápadt ajkatokon... *(Szünet után barátságosan.)* És most emeljétek fel bánatos fejeteiket, ti sokat szenvedett bizánciak és halljátok az édes örömhírt! Vigadjatok, mert van rá okotok és csodáljátok Mohamed urunk nagy szívét. Ő nemcsak hős, ő jó sáfárja is a katonái vérének. Ahol a hit parancsolja, ott tékozolva költ belőle, de ahol lehet, ott bölcsen fukarkodik véle. És Mohamed nem csak jó sáfár, ő nagyszívű is. Ha tízannyian volnátok, akkor rettegnetek kellene tőle, de a kis számotok és gyöngeségetek megutáltatja vele a túlkönnyű diadalt. A vitéz, a bölcs, nagyszívű szultán, a feles vérontást elkerülendő, kegyelmet ajánl Bizáncnak s ha gonosz dzsinek nem vertek meg vaksággal, hálásan fogadjátok.

KONSTANTIN

Békét ajánl?

KALIL

(*Mosolyogva.*) Nem! Kegyelmet! Te átadod a várost és bántatlanul elvonulsz.

KONSTANTIN

Fegyveresen?

KALIL

A kérdés becsületedre válik, tiszteletreméltó Konstantin! Ismerd meg és csodáld Mohamed oroszlánszívét. Ő megengedi, hogy vasadat, acéodat magaddal vidd, csak aranyad, ezüstöd marad itt.

KONSTANTIN

S hová vonulhatok?

KALIL

Mehetsz bárhová, az igazhívők határain kívül. Utadon kísérni fog a részvétünk.

KONSTANTIN

S a népem?

KALIL

Bizánc minden polgára szabadon választhat urat közötted és a szultán között. (*Emeltebb hangon.*) Aki Konstantin császárt választja, elveszti minden vagyonát, de gályára szállhat vele. Aki itt marad és meghódol, megtartja minden birtokát

LEONIDÁSZ

(*A szomszédjához halkan.*) Ez méltányos békeajánlat!

KALIL

Aki meghódol, a szultán védelme alatt imádhhatja ősei istenét.

PATRIÁRKA

(*Szomszédjához halkan.*) Bölcs intézkedés!

KALIL

Nagy Mohamed alattvalókat akar, nem rab-szolgákat. Mert tudnotok kell — s most talán többet mondok, mint mondanom szabad, de régi tapasztalás: az aggkor fecsegő! — tudnotok kell, hogy a szultán nem boldog. Amit karddal szerezhett, azt megszerezte: a birodalma napkelettől napnyugat kapujáig terjed, a trónja mellett ezerkétszáz hűbéres fejedelem térdepel, kincse, szolgálja temérdek. De hiányzik palotakertjéből a legillatosabb virág: az udvari nemesség. Mi moszlimok, — mi tagadás benne — megálljuk helyünket a csatatéren, de hamar megbotlunk az udvar márványpadlóján. Mi csak szolgálai lehetünk, de nem barátai urunknak. Pedig a fejedelemnek szüksége van barátokra, akik nemes pompájukkal csillagseregként ragyognak a fényes hold körül. Gyakran, ha bizánci követség járt drinápolyi udvarunkban, így hallottam sóhajtani nagy Mohamedet: Bizáncot nem irigylem Konstantintól, de irigylem tőle a bizánciakat! És így is hallottam

nem egy ízben szólani: Mi haszna annyi váram, kincsem, ha nem tudom kinek ajándékozni? Most pedig úgy érzi magát az én uram, mint ifju vitéz, aki erőszakkal ragadja magához a szeretett leányt és alig várja, hogy drága ajándékokkal, édes szavakkal megengesztelje a duzzogó hölgy szívét.

KONSTANTIN

Elég! Most erre válaszolj: hol van annyi gályája a szultánnak, amelyen elférne kivonuló nemzetem?

KALIL

(*Mosolyogva simogatja a szakállát.*) Egy sajka ring a Márványtengeren, az elég nagy neked s minden hívednek, tiszteletreméltó Konstantin.

KONSTANTIN

(*Megdöbbenve.*) Mit beszélsz, pogány?

KALIL

Sok aranyalma csüngött császári fádon. Hogy megeredt a szél, lehulltak mind.

AHMED

Elég a beszédből! Egy órád van a válaszadásra.

KONSTANTIN

Én már határoztam, s a népem is határozott. A válaszom nem, csak a válaszadás formáján tanácskozom birodalmam nagyjaival.

KALIL

Egy óra múlva megszólal tornyaitokon az estharang. Ha szól, császári almafádnak egész termése elfér a két kezében. Addig elmélkedjél, tiszteletreméltó Konstantin. Elmélkedjél! (*Ahmeddel hátul el.*)

KILENCEDIK JELENET.

ELŐBBIEK AHMED és KALIL nélkül.

KONSTANTIN

Ha szól az estharang, egész termésem elfér a két kezemben . . . Hogy értsem ezt?

GIOVANNI

(*Kifakadva.*) Beszélték valaha így egy trónján ülő császárral?

KONSTANTIN

Hallgass, genovai! A kóborló lovag kardot huzhat egy sanda pillantásért, de az én kardom a birodalom kardja. (*Az urakhoz.*) A birodalom teste a város, lelke a nemzet. A lélek szabaddá lehet, ha önként elhagyván a rabbá lett tetem hüvelyét, halhatatlanságra tör. (*Növekvő tűzzel.*) Ha van erőtök ily nagyszerű öngyilkossághoz: hagyjátok itt velem a rabbá lett Bizáncot és én halhatatlanná teszek. Érzem, az ég nagy küldetést szánt nekem. Mint egykor Aeneas, hajókra rakom Istenemet és nemzetemet és végig szántva az oceánt, új hazát

lelek nekik. Tudjátok, minő hon felé vágyakozom? Nem verőfényes, pálmás ligetekbe, nem rónák felé, hol aranykalász ing és nyáj delel. Nem! Zord földre vágyom, fenn a sötét éjszakon, ahol zivatarral-vésszszel csatázva, éppé, tisztává ifjodik nemzetünk. Új-Spárta legyen új hazánk neve, ahol dacos, harcias fiaink lelkében új életre támasztjuk nagy őseink erkölcsseit. Im, látó ihlet szállja meg szemem, látok messzi jövőndőket. Száz év multán Uj-Spárta ifjusága, a szűzerkölc sü, barnatestü csapat, hajókra száll s merészen levez a Boszporuszon. Konstantinápolyi háremében ül az elpuhult török nagyur s retteggve hallja, az északi hódítók mint döngetik az Aranykaput, szilajan visszakövetelve Konstantin császár örökét...

PATRIÁRKA

Fantazmagória!

KONSTANTIN

Te aggastyán vagy és jámbor megadásban telt el életed, te nem ismered a férfiakarat erejét. Feleljetek ti neki! Nos? Megengedem, hogy szóljatok! Értsetek meg! Én, Konstantin császár elhagyom a várost. Aki hívem, az követ. Nos, ki követ? *(Szünet.)* Senki... Senki? De hiszen akkor — Jóságos Istenem — *(Rémülettel.)* Giovanni! — *(Megnyugtató magán.)* Nem, nem — igazatok van, — a végzetes elhatározás megfontolást kíván... Nagyon is váratlanul vetettem föl a kérdést... Tehát fontoljuk meg jól, hogy mit akarunk... Tanácskozzunk,

vitatkozzunk... Most nem vagyok császár, hanem apátok... (*Lejön a trónról.*) Spiridion, nyittasd ki a palota kapuit, hadd jöjjön be Bizánc polgársága, hadd jöjjön be a nép... Tedd közhirrre, hogy Konstantin, az apa, családi tanácsra várja gyermekeit...

SPIRIDION

Megyek. (*Magában.*) De vissza többé nem jövök. (*El.*)

TIZEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, SPIRIDION nélkül.

KONSTANTIN

Megmondjam, mi vár rátok, ha Bizánc pogány rabság mocskába ful? Ha a Hágia Szófia tetején műezzín énekli barbár dalát s a düledező márvány-csarnokokban tunya mozlim az úr? A nép, amely élni gyöngé s meghalni gyáva, élőhalott árnyék-nemzetté lesz. Multját, nevét feledten, lappang a csatornáknak s ciszternáknak. Egy rettegő, örökké éhes, egymást marcangoló patkányhad. Borzadva látom Bizánc büszke nemzetiségeit, mint pogány urak névtelen szolgálait. Leányotok: a mocsos janicsár festett arcu ágyasa; fiatok: hízelgő kerítő, akinek arannyal s rúgással fizet a török. A Cézárook és Konstantinok unokái: Európa szégyene, a világ szemétje. Nincs köztetek, nem lehet egy sem, ki itt akar maradni!

TAMÁS

(*A mellette állókhoz.*) Nos, gyerünk!

KONSTANTIN

Hová indulsz, rokon?

TAMÁS

A császárság az Isten kegyelméből való hatalom. A császár, aki tanácsot kér jobbágyaitól: az megtagadja a korona mindenható voltát. Ily felségsértésnek, ily istenkáromlásnak ne legyek tanuja! (*A kis hercegekkel s néhány főúrral el.*)

TIZENEGYEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, TAMÁS és A KISÉRETE nélkül.

KONSTANTIN

Ismerlek nagyhercegem! Te mindig császárabbar vagy a császárnál. Mikor az én villámom már elhamvadt, még mennydörög a te gögöd! (*Megpillantja Demetert.*) Testvér, köszöntelek! Az udvar fénye nem tudott kicsalni bús magányodból, de a bánat amely császárodat érte, kicsalt. Köszönöm, Demeter!

DEMETER

(*Metsző gúnnyal.*) Üdvözlöm Bizánc, Róma, Hellász, Ázsia szent császárat és sokszoros satöbbijét. A tartományokat ugyan elveszítetted, de megmaradt a cím. Haha!

KONSTANTIN

Testvérem, honnan e keserűség?

DEMETER

Honnan? Te trónon ültél, én jobbágyként álltam. előtted. Te gyémánt-koronát viseltél, én hitvány abroncsot. Neked hadseregeid voltak, nekem csak néhány rabszolgám. S mért volt ez így? Azért, mivel egy órával előbb születtem, mint születtem én. Egy óra különbség — halljátok ezt? — egy óra öt istenné tette, engem rabszolgává. Egy óra öt égbe emelte, engem pokolba sujtott. Mert pokol volt az életem! Ó, mennyit szenvedtem a gőgös nagylelkűségedtől! A gyűlölet láza rázott, zokogtam az irigységtől s lerágtam ujjaimról a hust! De Isten meghallgatta imáimat és a mai nap az én diadalom napja...

KONSTANTIN

Vezessétek el a szegény örültet!

DEMETER

Köszöntelek, hatalmas, győzhetetlen császár!
Haha! *(Több úrral el.)*

TIZENKETTEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, DEMETER és KISÉRETE nélkül.

KONSTANTIN

(A patriárkához, aki Demeter után indul.)
Maradj, atyám! E végzetes órában szükségünk van az egyház segítő kezére.

PATRIÁRKA

Hogyan, uram? Hát segíthet még valakin a megvetett, kifosztott, letiprott bizánci szentegyház?

KONSTANTIN

Tudom, panaszaid vannak . . .

PATRIÁRKA

Nincsenek, uram! Rég elnémultak panaszaink, amióta meggyőződünk, hogy jajszavunk süket fülekre talál... Vagy panaszkodtunk-e, amikor szövetségre léptél az eretnek római pápával, aki százszor nagyobb ellenségünk, mint a török? És panaszkodtunk-e, midőn az állam elkobozta tőlünk az eretnekek megégetési jogát? Mi hallgatunk és szenvedünk az egyház régi mártírszokása szerint.

KONSTANTIN

De értsd meg pap, a nemzet életéről van szó!

PATRIÁRKA

A nemzetek jönnek és tűnedeznek, mint tenger hullámai. Örök ország egy van : a Krisztus országa.

KONSTANTIN

Ha elesik Bizánc, elesik a bizánci szentegyház is!

PATRIÁRKA

Jaj a gyöngé hitűeknek! Isten várát ostromolja, de meg nem veszi a pogány. Kifürkészhetetlenek

a gondviselés útjai és ami ma veszedelemnek látszik, az fényes diadala leend a szentegyháznak. Tudd meg, az Úr angyala megjelent álmomban és megmutatta nekem a török Saulust Paulussá szelídülten, a keresztvíz alá hajtani kevély fejét. És láttam a nagy Mohamedet mint a szent kereszt vitéz előharcosát a római eretnekpápa ellen. Láttam Bizáncot elesni, de láttam helyében föltámadni a kereszténynyé lett törökök millióit. Az Úr beszélt hozzám, Konstantin és a szent terhet, amelyet hivatlból örökök, nem bízhatom tovább a te sülyedő hajódra! (*A papokkal el.*)

TIZENHARMADIK JELENET.

ELŐBBIEK a PATRIÁRKA és a PAPOK nélkül.

KONSTANTIN

Úgy csüngtek trónomon, mint darázs a szőlőfürtön. A mustom elfogyott, most tovább szállanak, újabb prédára éhesen. (*Notaraszhoz.*) A te nyílt katonaszived, Notarasz Lukács, sohasem szenvedhetted az alattomos papot. Szólj, Cézár, hogyan vélekedel a szultán ajánlatáról?

NOTARASZ

Azt hittem már, hogy mint afféle ócskaságot lomtárba dobtak, de hogy most rám esik felséges uram tekintete, az nekem elégtétel, habár késő elégtétel is.

KONSTANTIN

Tegnap önként letetted a fővezéri pálcát, amelyet harminc évig viseltél. Úgy tudom, valami ellentét volt közted s a vitéz Giovanni Giustiniani közt?

GIOVANNI

Több volt az ellentétnél, nagyuram! A cézár letépte a vár faláról és sárba tiporta a genovai zászlót, amely alatt az én seregem harcol.

NOTARASZ

Én csak egy zászlót ismerek: a császáré; minden egyéb szövetdarab nekem csak rongy.

GIOVANNI

Mit akarsz tőlünk uram? Meghalunk a császáréért, de hadd haljunk meg a magunk rongya alatt. Vagy ezt a bért is sokallod?

KONSTANTIN

Arra kellett volna gondolnod, Notarasz, hogy a genovaiak az én leglelkesebb harcosaim.

NOTARASZ

Mi köze a lelkességnek a hadi tudományhoz? Fegyelem kell, nem lelkesség! Mostani bálsikereiteknek is az az okuk, hogy meglazult a fegyelem a hadseregben. Ha rohamhoz indulnak a csapatok, ősi szokás szerint Kyrie eleison-t kiáltanak. De

hogyan kiáltják? Ki vontatottan, ki hebehurgyán, ki meg duhajan kurjantva. Katonai fülnek förtelmes zagyvaság! Szükséges, hogy a csapatok a Kyrie eleison-t gyakorolják. Kiáltsák tízszer, százszor, ezerszer, míg összevágóan nem kiáltják.

KONSTANTIN

(Ámulva.) S azt hiszed, cézár, hogy így legyőzik a pogányt?

NOTARASZ

Felséges császárom, ne zavarjuk össze a fogalmakat! Az ellenség megsemmisítése a sztratégia és taktika feladata, ahogy azt „Észszerű Hadászat” című szakmunkámban kifejtettem. A genovai sereg nem követte szabályaimat és Bizánc mostani helyzete fényesen igazolt engem. Most már nem árthatom magam a dologba. Csak egy tanácsot adhatok még felségednek: gyakoroltasd szorgalmasan a Kyrie eleisont. (El.)

TIZENNEGYEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, NOTARASZ nélkül.

KONSTANTIN

Ma kell megtudnom, hogy a gyűlölet volt asztaltársam, a haszonlesés állott oltáromon s a buta gőgre bíztam kardomat. Miféle förtelmes csodában lesz még részem?

OLGA

(*Annához halkan.*) Mi dolgunk itt? Én únom a sok beszédet! (*Irénehez mély meghajlással.*) Engedelmeddel, felséges urnóm, a mi jelenlétünk csak zavarná a fontos tanácskozást! (*Elmenőben Leonidászhoz halkán és kacéran.*) Hogy mondta a császár? Aki hívem, az követ! Nos, ki követ? (*Zenóbiával, Annával, Zoével és a hölgyekkel el az arany ajtón.*)

TIZENÖTÖDIK JELENET.

ELŐBBIEK a HÖLGYEK nélkül.

KONSTANTIN

(*Leonidászhoz, aki Olga után indult.*) Leonidász!

LEONIDÁSZ

Parancsolsz, felséges uram? (*Látható idegességgel figyel az ajtó felé.*)

KONSTANTIN

Te vagy a bizánci főnemesség protektora?

LEONIDÁSZ

Az vagyok, uram.

KONSTANTIN

Úgy mondják, hogy családod hellászi eredetű és te leszármazója volnál a nagy Leonidásznak, a termópiléi hősnek?

LEONIDÁSZ

Egyenes leszármazója, császárom.

KONSTANTIN

Melyik toronynál harcoltál az ostrom idején?

LEONIDÁSZ

Egyiknél sem, felség.

GIOVANNI

Egyszer ott láttam a nemes Leonidászt a Hadrián-toronynál. Egy átdorbézolt éjszaka után vidám hölgyeket kalauzolt fel, hogy megmutassa nekik a szultán sátrát.

LEONIDÁSZ

(*Élesen.*) Ha dorbézoltam, a magam pénzén dorbézoltam, kapitány!

KONSTANTIN

Mi a véleményed Mohamed ajánlatáról?

LEONIDÁSZ

Bölcsen tudod, uram, hogy közügyekben elvből nem szoktam véleményt nyilvánítani. Amióta a kétes jellemű kalandorok özönlöttek el a katonai és polgári hivatalokat, azóta minden önérzetes patricius a magánéletbe vonult. Ezért nem harcolunk, ezért nem ártjuk magunkat a közügyekbe, uram.

GIOVANNI

S mivel öldöd idődet, nemes Leonidász?

LEONIDÁSZ

Ha érdekel: paripákat nevelek és versenyeket rendezek a hippodromban. A magam pénzén! Parancsol még valamit felséged? *(Miután hiába várt válaszra.)* Akkor engedd meg kegyelmesen, hogy visszavonuljak. *(Magában.)* Oly társaság kezd a trónterembe gyülekezni, hogy az már nem Leonidásznak való hely. *(Az arany-ajtón el.)*

TIZENHATODIK JELENET.

ELŐBBIEK, LEONIDÁSZ nélkül, MURZAFOSZ, KALMÁR,
DUKASZ, KORAX és NÉP.

(A kalmárok s a nép már az előbbi jelenések folyamán — a rendezés által megállapítandó végszavakra — szállingóztak a trónterembe, ott a genovaiak sorfala mögött gyülekeztek. A népet a nagyvárosi söpredék képviseli, rongyos, görvélyes és iszákos tipusaival.)

KONSTANTIN

(Leonidász után néz, magában.) Igen, ez a Kirke förtelmes csudája! Az imént még emberek voltak körülöttem . . . Főpapok, méltóságok, birodalmam nagyjai . . . És hogy elhangzott a varázsszó: levedlett róluk az emberi ábrázat s most rőfögő, morgó állatsordává változtak . . . *(A trónra ül és palástjába burkolózik.)*

MURZAFOSZ

(*Térdepeelve.*) Te győzhetetlen, te mindenható,
te szentnevű császár!

KONSTANTIN

Van még ember Bizáncban, aki térdet hajt a
császár előtt?

MURZAFOSZ

Mi jámbor bizánci kalmárok hírét vettük, hogy
imádott császáruink elhagy minket. Ekkor együgyű
elmével gyűlést tartottunk . . .

KONSTANTIN

Beszélj, beszélj! A te egyszerű lelkedben tán
még ég a tűz, amely rég elhamvadt az udvaroncok
jéglelkében. Mit végeztetek a gyűlésen?

MURZAFOSZ

Dicső lábad elé borulva esdeklünk: ha netán
el kívánnád adni immár fölöslegessé lett szent
koronádnak gyémántjait: gondolj reánk . . .

DUKASZ

(*A háttérben kiáltva.*) Sunyi eb! Hogy lehasal
a konc után!

MURZAFOSZ

(*Izgatottan.*) Felséges császár, üzd el innen
azt a gonosz embert! Ő Dukasz, a demagóg, aki

nem tisztel se Istent, se császárt! A tisztas kalmár boltját rombolja és Mohamedet dicsőíti!

KONSTANTIN

Miféle öngyilkos kíváncsiság izgat, hogy meg kell mérnem a sebet, amelyből elvérzem? Lépj közelebb, demagóg!

(Dukasz kilép az oszlopok alul és összefont karokkal, gúnyos mosolylyal megáll a teremben. Rongyos kísérei követik a példát, szintén előre húzódnak és megállanak Dukasz mögött. A többi jelenlevő félénken és undorodva hátrál előlük.)

MURZAFOSZ

A császár a polgárság ellenségivel barátkozik? Akkor menjünk innen.

KRÁTESZ

Olyan ez a ház, mint a halottasház: szabadon járhatja a csöcselék.

LIZÁNDER

Megyek és Ahmed hercegnek ajánlom fel szolgálataimat.

LASZKARISZ

Ha ismered, ajánlj be kérlek neki!

(Mind kivonulnak, a palotaőrök is egyenként távoznak, a teremben csak a császári pár, Giovanni és a genovaiak, Dukasz, Korax és a nép maradt.)

TIZENHETEDIK JELENET.

KONSTANTIN, IRÉNE, GIOVANNI, DUKASZ, KORAX,
GENOVAI ZSOLDOSOK, NÉP.

DUKASZ

Konstantin császár, ismered már a barátaidat?
A dőzsölésnek, harácsolásnak vége, az élősdí had
elvonul, az elhagyott trón elé egy gíász lép: a nép.
(*A trón elé lép.*) Császár, láss magad előtt egy
férfít, aki nem hajtott még térdet a trónod előtt s
akit nem vakított meg koronádnak fénye.

KONSTANTIN

Te vagy az, aki arra oktatja a népemet, hogy
szabadítójaként várja Mohamedet?

DUKASZ

A vérpad lépcsőjén állva sem tagadnám meg
amít tettem, mert a szívem nem ismeri a gyávaságot,
valamint ajkam nem a hazugságot. Százezer férfi
lakja Bizáncot s mind a százezer elásta fegyverét
és kárörömmel nézi, Mohamed hogyan törí a falat.
Ez az én munkám, császár!

KONSTANTIN

Mért vagy hazád ellensége, Dukasz?

DUKASZ

Hát van nekem hazám? Mért hazám Bizánc?
Mert adószedőt s hóhért tart nekem? Nem úgy,

császár! A nép fia először ember akar lenni, csak azután lehet hazafi. A szabad Róma s Athéne polgárainak volt hazájuk. Mi nem vagyunk szabadok, tehát nincs hazánk.

KONSTANTIN

Kétségbeesetten keresem a nemzet haldokló testében az erőt. Dukasz! Ha a szíved oly erős, mint a nyelved, akkor te vagy az, akit keresek!

DUKASZ

A császár ereje a szabad nép szeretete, uram.

KONSTANTIN

S ha szabaddá teszem, hol a híd, amely hozzám vezeti népem szeretetét?

DUKASZ

Összekötő híd legyen a férfi, akit szívesen követ a nép s akit bizalmával megtisztel a felséges császár.

KONSTANTIN

De ki a férfi?

DUKASZ

A bizalmat nem lehet erőszakolni... Keress, kutass, uram, — nézz magad elé... Ne külséje, de szókimondó bátorsága után méltóztassál megválogatni első miniszteredet... (*Halkabban.*) S ne feledd uram: aki a császárral szemben megvédeni

merte a nép jogát; mily könnyen tudja az megvédeni a néppel szemben a császár jogát.

KONSTANTIN

Nos, Dukasz, ha találsz nekem bizanci férfit, — csak tíezret, — aki császárával élni-halni kész: trónom mellett tiéd az első hely és magad szabad meg jutalmadat.

DUKASZ

Jutalmad nem kell, császár! Magamnak semmit, mindent a népnek. S mivel a nép s a dinasztia közös érdeke parancsolja, elfogadom a tisztet. S most köszöntöm felségedben a szabad nemzet fejét, egyenlők közt első, aki a nép akaratából gyakorolja hatalmát. E pillanatban már nevezheted a pogány ostromát, mert a trón, amelyet a nép szeretete véd, megdönthetetlen. E percben már megsemmisült Mohamed hatalma, mert szavamra fegyvert fog a nép s a fegyveres nép ellenállhatatlan.

KONSTANTIN

Szólj hát Bizáncához a császár nevében. Tedd közhírré, hogy Konstantin csak addig császár, míg talál embert, ki nála jobban szereti Bizáncot, annak átadja tövis-koronáját. Mondd, hogy Konstantin szívében hordja Bizáncot és aki értem küzd, az hazájáért harcol.

DUKASZ

Bízd rám, uram!

KONSTANTIN

De hogyan véled harcra tüzelni a népet?

DUKASZ

Dörgő szavammal, amely még soha sem talált süket fülekre, felriasztom a nemzetet. (*Szónokolva.*) Ébredj álmaidból, dicső Bizánc! Nem látod, miként agyarkodik őseid szentélyére a pogány? Nem hallod, mint tombol szent kapuid előtt a zsarnokság? Jaj a szabad férfaidnak, tiszta anyáidnak, gügyögő gyermekeidnek, százszor jaj, ha nem töröd szét a restség gyáva bilincset. (*Más hangon.*) Megyek, a tettek órája ütött! E pillanattal új korszak kezdődik Bizánc történetében. (*A hátul állókhoz.*) A fórumra! S ott kiáltások, emberek: Éljen Konstantin! (*A nép zajongva Dukásznak ellentmondva, kitódul.*)

TIZENNYOLCADIK JENENET.

KONSTANTIN, IRÉNE, GIOVANNI, KORAX, GENOVAI
ZSOLDOSOK.

KONSTANTIN

Ha bíznám még magamban, azt mondanám: ki a rombolásba mester volt: az építésben kontár lesz. De nem bízom már s így lehet, hogy e szó-bűvész a néperő.

KORAX

(*Pupos ember; gúnyosan nevetve néz a távozók után.*) Dürörög a fajdkakas, most már se hall, se lát.

GIOVANNI

És te miféle szerzet vagy?

KORAX

Nem ismeresz? Csodálom, hisz, engem mindenki ismer. Korax vagyok, a népies író, a demagóg meghittje. Mint gyakran már, most is megfélemezett rólam — a jó Dukasz kissé önző fiú, — pedig nekem köszönheti minden nagyságát. No de sebj, nem vagyok érzékeny és a tollammal szívesen szolgálom a császár ügyét... A fejemben forrong is már egy polemikus füzet terve, amelyet Mohamed ellen fogok írni... Mert a Dukaszhoz hasonló tüdő-atléták soha sem fogják lerontani a szultán népszerűségét Bizáncban, erre csak az írotoll hatalma képes. Én be fogom bizonyítani, hogy Mohamed nem is a híres Ozmánok utódja, — egy tevehajcsár nemzette házasságtörő anyjával... És tudok a szultánról egy históriát, egy furcsa kis históriát, amely Galipoliszban esett meg vele... Ha megírom, egész Bizánc kacagni fog rajta és akit nevetnek, az tudvalevőleg már nem veszedelmes... (*Bizalmasan.*) Uram! Ha a császár egyszer úgy találná, hogy Dukasz túlnagyra nőtt, egy tollszurással megpukkasztom annak az üres hólyagját is... Róla is tudok egy históriát, egy furcsa kis históriát, amely irjabb éveiben esett meg vele...

(*A szín mögött dühös kiáltások: „Vesszen Dukasz!
Vesszen Konstantin! Éljen Mohamed!”*)

TIZENKILENCEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, DUKASZ, NÉP.

DUKASZ

(*Tépett ruhával, sárosan, dagadt szemmel be-rohan, néhány rongyos alak az ajtóig üldözi.*)
Hálátlan kutyák, ezért meglakoltok! (*A császárhoz.*)
A nyomorultak! Nem akartak meghallgatni! Engem!
Lehurrogtak, kiröhögtek, lelöktek a szószekről!
Engem! Megverték! Engem! (*Térdre borul a trón előtt.*)
Uram, lásd, térdénállva könyörgök: boszulj meg!
Ezzel tartozol nekem, de magadnak is, uram!
Mert a te nevedben szóltam hozzájuk és az én
személyemben megsértették a fölKent majestást!
(*Fölkel, Giovannihoz.*)
Hamar, katonák, vonuljatok a palota elé és fogjátok körül a lázadókat!
Vágjátok halomra az egész csürhét! Egynek se kegyelmezzetek!
Én ismerem a felségsértőket és elvezetlek a bűvőhelyeikre!
Ne féljeteK a nagy számuktól: egy vitéz latin megszalaszt száz bizánci pimaszt...
Itt az alkalom, hogy éreztessük velök a császár hatalmát,
különben fellegekig bűzlik a szemétnép arcátlansága!

KONSTANTIN

(*Magában.*)
Császári őseim kutyakorbácsra szoktatták Bizáncot; hívhatom most az oroszlánomat:
ugatás felel a barlangjából! (*Fenn, mély utálattal.*)
Elég volt!

GIOVANNI

(Megértve Konstantint, vállon üti Dukaszt.)
Pusztulj!

KORAX

(Dukaszhoz halkan.) Te, menjünk innen!
Konstantin homlokán vihar gyülekszik és ma még
császár.

DUKASZ

Hát így vagyunk? Ezért tettem kockára a nép-
szerűségemet? Nos, megismertem a Paleolog háláját!
(A kijáratnál visszafordul.) Azt hiszed, Konstantin,
már végeztél velem? Nem! Még látjuk egymást!
(A néphez.) A fórumra, barátaim! Kiáltsátok: Éljen
a nagy Mohamed!

(Dukasz, Korax és a nép zajongva el. A genovaiak
leeresztett kopjákkal, lassan mennek utánuk, mintha
meg akarnák tisztítani a palota pítvarát.)

HUSZADIK JELENET.

KONSTANTIN, IRÉNE, GIOVANNI.

(Alkonyodni kezd. Konstantin és Iréne dermedten
ülnek trónjukon, Giovanni a háttérben áll, nagy
szekercéjére támaszkodva.)

KONSTANTIN

(Szünet után halkan, anélkül, hogy megmoz-
dulna.) Ha meghaltam, írjátok a síromra ezt az
epitáfiumot: „Itt nyugszik az utolsó császár, aki

addig élt, míg vak volt. Amint egy napon megnyílt a szeme: megölte az undorodás."

GIOVANNI

(Lassan előre lép, melegen.) Császárom!

KONSTANTIN

Miféle tréfás fickó nevez császárnak? Bodzafakoronát viseltem a fejemen és komolyan vettem, amikor a jókedvű suhancok hajlongtak előttem. Azt mondták, Bizánc császára vagyok . . . Mi az: Bizánc? Tenger kőrakást látok, amelyben valaha sasok fészkeltek. A sasok régesrégen elköltöztek s a fészkekben buja s falánk verébcapat veszekszik s szemetel . . .

GIOVANNI

A szultán követei várnak!

KONSTANTIN

A szultán is jókedvű cimbora. Ágyúgolyókkal lövi a várost és Bizánc, a megrúgott fűszeres zsák, émelyítő tömjénillatot bocsát rá.

GIOVANNI

Uram, élet és halál fölött kell határoznod!

KONSTANTIN

De miféle élet s miféle halál fölött? Könnyű volt a termopiléi hősnek. Ő egy Óceánba fulladt

bele, engem bűzhödt mocsárba fojtanak, Őt oroszlánok
tépték szét, — engem patkányok rágnak . . .

*(A szín mögött megkondul egy harang, amely a
jelenés végeig szól.)*

KONSTANTIN

(A harangszóra figyelve.) Az estharang szól
és császári almafámnak egész termése elér im, a
fél kezemben. *(Megfogja Iréne kezét, megindultan.)*
De te hű maradtál, Iréne!

IRÉNE

*(Gépiesen fölkel, leveszi fejéről s a trónra teszi
koronáját, aztán lassan lemegy a lépcsőn, majd
visszafordul s rámutat a koronára.)* Tőled kaptam,
visszaadom!

KONSTANTIN

*(Fejével bólint, minden felindulás és meglepetés
nélkül.)* Te is elmégy, Iréne?

IRÉNE

A korona a hatalom jelképe. Ha nem jár vele
hatalom: játékszer. Ily léha dísz nem nyomja Iréne
homlokát.

GIOVANNI

Asszony fején a korona a hűség jutalma.

IRÉNE

A trebizondi császár leánya voltam, amikor
társaddá lettem. Ha férfi kellett volna nekem,

csak férfi: találkozik ilyen a rabszolgáim között. De hozzám császár illet csak. A hatalom szivárványhídján kellett járnom, közel az éghez, hol perzselőbb a nap és szilajabb a szél. Nem hitvesnek: császárnénak születtem! Leszédültél a magasból, Phaeton? Isten hozzád, én tovább szállok! Tüzes vihar vonul fel Bizánc egén, — arra vezet légi utam. Már hallom felséges dübörgését, már érzem izzó lehelletét, már mámoros vagyok... Előre, fölfelé! Vagy megsemmisülök lángoló ölelésében, vagy halhatatlan leszek! *(Az arany-ajtón el.)*

HUSZONEGYEDIK JELENET.

KONSTANTIN, GIOVANNI

(Konstantin mozdulatlanul ül trónján. Egészen bealkonyodott. A harang még egyre szól. Nagy távolban megszólal egy másik harang is, majd közelebb egy harmadik. Egymás után megkondulnak Bizánc összes harangjai, ünnepies és panaszos zúgásukkal betöltvén a levegőt.)

KONSTANTIN

Hallod, Giovanni? Hallod?

GIOVANNI

A harangok búcsuja. Ma utoljára szólanak Bizáncban.

KONSTANTIN

A kereszténység búcsuja... Évszázadokon át, talán az idők végeig nem hall harangzúgást a Boszpo-

rusz. . . Mi szörnyű vád, mi fájdalom zokog az ég felé! (*Kezébe rejti arcát.*)

(*A harangok egymásután elnémulnak. Végül már csak egy szól, aztán csend lesz.*)

KONSTANTIN

Az ige elszállott, az Úr többé nincs Bizáncban. Miért nem hagyod el a megátkozott várost, Giovanni?

GIOVANNI

Zsoldoskötés fűz hozzád, uram, veled élek, veled halok.

KONSTANTIN

Hóbortos vagy! Pénzért fogadtalak szolgálomba s ha velem halsz, mi hasznod a kötésből?

GIOVANNI

Engedj meg, uram, bizánci ez a kérdés! Amibe belevágtam, annak a végére járok. Így kívánja a katona-becsületem. Nem a sisaktollam, a szívem tesz katonává, és téged sem a koronád, a szíved tesz császárrá, — ha van szíved!

KONSTANTIN

(*Fölkel, erővel és fenséggel.*) Köszönöm, vitéz, a kedvemre beszélsz! A szívem tesz császárrá! Belenéztem a szívembe és találtam benne annyi vért, amennyi elegendő arra, hogy lemossa Bizánc gyalázatát és megváltsa egy nemzet hírnevét. Császári élet nem adatott nekem, szenteljen hát császárrá a halál.

HUSZONKETTEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, AHMED, KALIL, FOLKO és NERIO
FÁKLYÁSOKKAL.

KALIL

(*Hátul belép, mosolyogva néz körül.*) Nos, elméltél, tiszteletreméltó Konstantin?

AHMED

Keresztény Konstantin, hová lettek a barátaid?

KALIL

Egy sajka ring a Márványtengeren, ugyebár, most már elég nagy lesz neked s minden hivednek, Konstantin?

GIOVANNI

(*Komor nyugalommal.*) Követek, halljátok a felséges császár parancsát.

KONSTANTIN

Mi, Konstantin, Isten akaratából Bizánc utolsó császára, ezt adjuk a világ tudtára: Törvényt ültünk a népünk fölött és igazságot teszünk, hóhéralálra ítélvén Bizáncot. Hohérunk legyen a drinápolyi Mohamed.

AHMED

A félelem megzavarta esztét!

KONSTANTIN

Giovanni, e fiunak leütteted fejét.

KALIL

(*Ijedten.*) Uram?

KONSTANTIN

(*Folytatva.*) A véres fejet átadod neki (*Kalilra mutat*) és őt kikorbácsoltatod a város kapuján. (*Kalilhoz.*) Te pedig mondd Mohamednek ezt: Arcátlan sértésére, hogy lázadó pogány létére követeket mer küldeni, akár egy király: így válaszol Konstantin, a császár.

KALIL

Te hitvány árnyékcsászár! Ha ezt megteszed, ha ennél százszor kisebbet merészelnél, ha csak gondolatidban is vétenél ifju Ahmed khán ellen: egy óra múlva lángban áll Bizánc s minden háza mészárszék, ahol emberhúst mér a janicsár!

KONSTANTIN

(*Mindig nyugodtan.*) Vigyétek őket!

KALIL

Uram, nagy császár! Ha vért kíván a szived, üttesd le az én vén fejem, de kegyelmezz ifju Ahmednek! Ha parancsolod, magam tanítlak meg olyan kínzásokra, amelyekről álmodni se mer a te hóhérod, azokat mind kipróbálhatod vén tagjai-

mon, de kegyelmezz ifju Ahmednek! (*Le akar térdepelni.*)

AHMED

(*Haragosan megragadja és egy rántással talpra állítja.*) Mi az, vén bolond? A próféta harcosa térdet hajt a hitetlen előtt?

KALIL

Ó jaj nekem, és jaj Bizáncnak! Mohamed szörnyű bosszut fog állani, ő megesküdött a próféta nevére!

AHMED

(*Mosolyogva.*) Hát nem érted még? Hisz' ezt akarja! (*Konstantinhoz.*) Én értelek és hálát adok Allahnak, akinek erős kezében tüzes csóva lesz ellobbanó életem. Tűz eméssze meg a bizánci ingoványt, minden csúszó-mászójával, minden mérges virágával egyetemben!... Így megóvjuk Ozmán népét a bizánci álnokságtól, a bizánci bujaságtól, amely máris tarka kígyórajként kuszik a sátraink felé... Allah nevével ajkamon halok meg. De előbb köszöntelek, Konstantin, az ötlet császárhoz méltó.

(*Giovanni és a genovaiak kivezetik Ahmedet.*)

KALIL

(*Utánuk megy, sirató hangon.*) A próféta fényes kardja eltörik! A vitézek ifju szép virága elfonnyad! (*El.*)

HUSZONHARMADIK JELENET.

KONSTANTIN, HERMA.

KONSTANTIN

Így uzsoráskodom a halállal: egy életet adok neki és százezret veszek tőle kamat fejében.

HERMA

(Fehér női ruhában hátul balról belép, égő mécsest tart a kezében. Megpillantva Konstantint, leteszi a mécsest a trón lépcsőjére, aztán letérdepel és hízve körülöleli a császár térdét.) Nem engedtek hozzád, ó én uram, nem engedtek. De most már senki sincs, ki elűzhetne mellőled...

KONSTANTIN

Igen, gyermekem, a halál ül a trónteremben, most már udvarképes a szeretet.

HERMA

Császárom, mi sors vár rád?

KONSTANTIN

Császári sors, mert önhatalmúlag intézem! Eddig csak bitoroltam a címemet, de most császárrá koronázom magam és örök tűzzel írom nevem jövő századok egére.

HERMA

Meg kell halnunk?

KONSTANTIN

Érted kár volna, szép Herma, ha kévébe váгна a kaszás. Szaladj a Bukoleon-öbölbe, ott várnak Genova gályái. Ha felmutatod e gyűrűt, magával visz az admirális.

HERMA

Nem, nem uram! Nincs élet tőled távol! Uram, könyörgök, hadd maradjak veled! Hol annyian meghalnak, egy halállal több már nem is számít... Nem leszek a terhedre, meglátod... Oly csendesen fogok meghalni, mint a pillangó, ha megdermedt az őszi dértől... Ha elűzől magadtól, én csak meghalok. (*Komoly erővel.*) Tudom, meghalok. (*Szilaj tűzzel.*) Esküszöm, meghalok!

KONSTANTIN

A végórában egy virágot nyujt felém a sors... (*Megsimogatja Herma fejét.*) Magammal viszlek, magammal, hervadó szép virág, neked sem való ez az élet. (*Kezébe veszi Iréne koronáját.*) A nő fején a korona nem hatalom jelvénye, hanem a hűség jutalma. Császári hatalmamnál fogva, amely kötni s oldani tud, az utolsó görög nőt, aki birodalmamban él, császárnémmá teszem. (*Herma fejére teszi a koronát.*) Foglald el a trónodat és élvezd percekig tartó bús dicsőségedet.

HERMA

Az ujonnan koronázott császárné kívánságát teljesíteni szokás. Uram, ajándékozd nekem a törödet!

KONSTANTIN

Minek fullánk neked, aranypillangó?

HERMA

Tisztátalan pogány keze ne érintse a császárné élő testét. A régi hellászi énekekből tudom, hogyan hal meg ura holtteste fölött a görög nő.

KONSTANTIN

(Megsókolja a törét s odaadja Hermának.)
Ime a nászajándékod!

HUSZONNEGYEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, GIOVANNI, ZSOLDOSOK fáklyákkal.

GIOVANNI

(Besiet, megáll.) Iréne megvetett koronájának úrnője akadt? Köszöntelek, pompádban, ifju császárné, aki életeddél váltod meg a koronát! *(Fölemeli szecercéjét s a zsoldosok felé fordul.)*

ZSOLDOSOK

(Kardjukkal a pajzsra ütve.) Üdv a császárnénak!

KONSTANTIN

(Giovannihoz.) Megtörtént?

GIOVANNI

Ahogy parancsoltad. A Romanosz-kapu alatt történt, a katonáimon kívül senki sem volt tanu.

Lala Kalil, mint gazdáját sírató eb, üvöltve ballag most Mohamed sátra felé és két kezében viszi ifju urának véres fejét. *(Füfel.)* Hallod?

(Kívül távoli ágyúlövés, majd tompa zúgás.)

Most dördül el a híradás! Most üvölt fel Mohamed dühös fájdalma! Siessünk a kapuhoz, uram, kétszázezer veszett oroszlán készül ránk rohanni!

KONSTANTIN

Gyerünk, császárném, a násznép szólít a fekete oltár elé! *(Fölkel és Hermával lelép a trónról.)* Nem vagyok irigylésreméltó császár? Van egy nőm s egy barátom, akik hívek mind halálig... Hány fejedelem kérkedhetik így a végórájában?

HERMA

Nem vagyok irigylésreméltó császárné? Elértem a legnagyobbat, amit földi nő elérhet: egyszer szerettem és meghalok szerelmemben.

(Az ajtó előtt a genovai trombiták.)

KONSTANTIN

Halljátok? Ő szólít! Ez nem a kaszás csontváz, ez Thanatosz, a márványarcu ifju... Szárnyas paripán közelg, nem elmulást, de halhatatlanságot hoz nekem... Köszöntelek, te túlvilági hirnök! A heroszok szilaj mámorával köszöntelek! És hálát adok neked, férfiak Istene, aki megadod nekem a szabad halált... E felséges pillanat kedvéért érde-

mes volt megszületnem! Ölelj meg, császárném,
Isten hozzád, hú bajtárs! (*Kezet fog Giovannival.*
Aztán kardot huz.) Előre, férfiak! Karddal utat
vágunk az utolsó bizánci császárnak a hősök csar-
nokába!

(*Trombiták. Giovanni előre megy, Konstantin bal
karjával magához öleli Hermát és követi. A kato-
nák szilaj türelmetlenséggel vonulnak utánuk.*)

— Fügöny. —

HARMADIK FELVONÁS.

(Az első és második felvonás trónterme. Éjjel van. A felvonás kezdetén világító viharfelhők vonulnak az égboltozaton, amely a felvonás vége felé tűzfényben piroslik. Sűrű ágyúzás a távolban.)

ELSŐ JELENET.

IRÉNE, ZENÓBIA, SPIRIDION, LASZKARISZ, KÉT
RABLEÁNY.

(Amikor a függöny felgördül, Iréne a trónon ül és az előtte álló kis arany-asztalon levelet ír. Egyik rableány karos gyertyatartóval világít neki, a másik pávalegyezővel kezében a trón lépcsőjén szundít. Zenóbia Laszkarisszal az arany-ajtó mellett áll, de egyre figyeli a császárné arcát. Spiridion hátul áll és kinéz a városra. Az udvaroncok maguk közt fojtott hangon beszélgetnek.)

LASZKARISZ

(Zenóbiához, a császárnéra mutatva.) A szultánnak ír?

ZENÓBIA

Azt hiszem, neki . . .

IRÉNE

(*Írás közben.*) Zenóbia!

ZENÓBIA

Parancsolsz, szent Augusztá!

IRÉNE

Mennydörgés ez, vagy ágyúzás?

ZENÓBIA

Ágyúzás, nagy császárném. Félóra óta Mohamed ágyúitól világos az ég és reng a föld.

SPIRIDION

(*Zenóbiához lép.*) Különös, félelmetes, felhőképek gomolyognak Bizánc fölött. Fekete oszlopok mögül távoli tűzfény világít, mintha megnyíltak volna egy ismeretlen ország kapui. . .

LASZKARISZ

Mohamed szörnyü dühvel támad.

ZENÓBIA

A császár most sietett a várfalra. De hová lettek a török követek?

SPIRIDION

Úgy látszik, visszamentek a táborba. Úgy látszik, nem tudtak megegyezni a makacs Konstantinnal.

LASZKARISZ

Jobban is szeretem így. Nem szívesen néznék még egyszer a császár szemébe.

SPIRIDION

Mit császár? Most már csak Konstantin!

LASZKARISZ

Igen, igen, — de tudja Isten, azért még se szívesen néznék a szemébe!

MÁSODIK JELENET.

ELŐBBIEK, PATRIÁRKA, DEMETER, TÖBB PAP.

PATRIÁRKA

(*A többivel sietve és izgatottan jön hátul balról. A papokhoz.*) Most itt a cselekvés órája! (*Nagy kulcsot ad egyik papnak.*) Ez a Xilokerkoszkapu kulcsa... Siess a monostorba és nyisd meg az elhagyott kapu szárnyait... Kívül a janicsár már várja a jeladást... Siess, repülj! Ha jól végzed, gazdag jutalomra számíthatsz a földön s a túlvilágon.

PAPOK

(*A kulccsal hátul jobbról sietve el.*)

PATRIÁRKA

(*Demeterhez.*) Soha se feledd, Demeter, hogy ezt értet tettem! (*Demeterrel hátul jobbra lassan el.*)

HARMADIK JELENET.

ELŐBBIEK, PATRIÁRKA, DEMETER és PAPOK nélkül.

LASZKARISZ

(*Spiridonhoz.*) Hallottad? Láttad?

SPIRIDON

Megelőztek bennünket!

LASZKARISZ

Amíg mi tanakodunk, hogyan fogjuk el Konstantint, a papi párt merészen cselekszik, be szabadítja a pogányt és zsebre teszi Mohamed háláját . . .

ZENÓBIA

A papok megcsalt csalók. Nincs ma hatalma Mohamed fölött csak Irénének.

LASZKARISZ

Mily boldog vagyok, hogy kezdettől fogva rendületlen imádattal csüngtem szent császárnénkon!

SPIRIDION

Valamit talán még tehetnénk! Ha valaki Konstantin mellé férköznék a harc hevében és bele mártaná a kését . . . Mohamed ezt jó néven venné, nagyon jó néven venné . . .

LASZKARISZ

Csak ne volnának mellette az átkozott genovaiak! Ha egyedül lenném egy sötét utcában, — úgy hátulról, tudod . . . (*Szűrást mutat.*)

ZENÓBIA

Ha a török betör a Xilokerkoszon, a császár biztosan idefut a palotába . . . Legalább akkor végezne vele valaki . . .

LASZKARISZ

(*Buzgón.*) Majd keresek embereket a tengerészeim között . . . Majd lesbe állítom őket a palota kapujához . . . Azok elszánt fickók s ha egyedül jön a szent császár, — megteszik . . . (*Hátul jobbra el.*)

SPIRIDION

(*Utána szól.*) Igérni kell nekik valamit! Sokat kell nekik ígérni!

NEGVEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, LIZÁNDER.

LIZÁNDER

(*Hátul balról besiet, Zenóbiához.*) Kegyelmes asszonyom, most értesültem, hogy a tervbe vett ünnepet a felséges szultán magas jelenlétében fogjuk megtartani . . . Kérlek, könyörgök, az irodalom becsületének nevében esedezem, ne engedd meg, hogy Krátesz beszédjével nyissák meg az ünnepet, hanem hallgasd meg kegyelmesen a prológust, amelyet e célra írtam . . .

ZENÓBIA

(*Aki ügyet se vetett Lizánderre, észreveszi, hogy Iréne elkészült a levelével és gyorsan hozzá lép.*)

IRÉNE

Akarom, hogy Leonidász vigye el neki! (*Átadja neki a levelet.*)

ZENÓBIA

(*Spiridionhoz.*) Leonidász elviszi e levelet Mohamed szultánnak a kapu elé!

SPIRIDION

(*Átveszi a levelet.*) Értem és sietve megkeresem ő főméltóságát! (*Hátul jobbra elsiet.*)

IRÉNE

(*Lejött a trónról.*) Egy egész életem át nem éreztem, nem gondoltam annyit, mint ez egy órában! Jertek, ékesítsetek fel! Mennydörögve jő az új tüzes nap s ma minden báb pillangóvá vedlik. Ha soha sem voltam szép, ma szép leszek! (*Zenóbiával és a két rableánynyal az arany-ajtón el.*)

(*A színpadon homály.*)

LIZÁNDER

(*Egyedül.*) Ha Krátesz mond beszédet Mohamed előtt, örök gyalázat esett a múzsámon... Nos, ha nem véd meg a cselszövő ellen az udvar belátása, megvéd egy késszurás! (*Hátul jobbra el.*)

(*Az ágyúzás elhallgatott.*)

ÖTÖDIK JELENET.

OLGA, majd LEONIDÁSZ.

OLGA

(*Az arany-ajtón jön, halkán visszaszól.*)
Leonidász!

LEONIDÁSZ

(*Utána jön.*) Parancsolj szolgáddal, fenséges porfirogénéta! Hozassak világot?

OLGA

Szeretem a barna homályt... Most nem látod az arcom lángolását, de hallod a hangomat.

LEONIDÁSZ

A legfelségesebb zenét szép lábadhoz hajolva
hallgatom, fenséges asszonyom!

OLGA

Ha ennyire meggörnyedsz a fenség előtt, nem
látod meg benne az asszonyt.

LEONIDÁSZ

Ha nem volnál fenség, se látnék benned asszonyt,
hanem isteni nimfát, akit szeszélye arra készít, hogy
megtréfáljon egy szegény halandót. De akár fenség,
akár istennő légy: az ajkam ég a vágytól, hogy
köntösöd szegélyét érintse áhítattal.

OLGA

Azzal nem sokat nyerne ajkam, csak irigyelné
a köntösöm szegélyét.

LEONIDÁSZ

(*Megöleli.*) Tehát az ajkadat!

OLGA

(*Tettetett haraggal.*) Vissza, felségsértő! A
fejeddel játszol!

LEONIDÁSZ

Egy csókodért meghalni — van ennél szebb
halál? (*Erővel megcsókolja.*)

OLGA

(*Nevetve.*) Mi lelt, fagyos Leonidász? Hiszen te türelmetlenebb ostromló vagy, mint a vad Mohamed!

LEONIDÁSZ

Mohamed is őrjöngene a türelmetlenségtől, ha nem a szürke várost, hanem a te ragyogó szépségedet vívná.

OLGA

Hol minden tűzbe-lángba borul, mért ne égjek én is? Hol minden semmivé lesz, mért ne essen el az erény is? (*Átöleli Leonidász nyakát.*) Régóta szeretlek már, Leonidász! (*Hosszu csók.*)

HATODIK JELENET.

ELŐBBIEK, SPIRIDION, majd PALOTAŐRÖK gyertyákkal.

SPIRIDION

(*Hátul belép.*) Átkozott sötétség! (*Visszaszól.*) Hej, ide a gyertyákkal! (*Észreveszi az ülkező párt.*) No lám! Kiesik a világ feneke, de Bizáncban tovább csókolódnak!

PALOTAŐRÖK

(*Belépnek, a gyertyákat meggyújtják a teremben és kimennek.*)

SPIRIDION

(*Olga-hoz lép rémülten.*) A császári fenség? Én vak vagyok és néma!

LEONIDÁSZ

(*Halkan és élesen.*) Hiszem! De ha nem hinném: azzá tennélek!

SPIRIDION

Bocsánat — a császárné ő felsége parancsára kellett ide merészkednem . . . Ő felsége óhajtása, hogy főméltóságod vigye levelét a nagy szultán elé . . .

LEONIDÁSZ

Büszke örömmel leszek az augusztá követe.
(*Meghajlik Olga előtt, hátul jobbra el.*)

OLGA

(*Az arkádok alá lép, utána néz, aztán visszajön a terembe.*)

HETEDIK JELENET.

OLGA, SPIRIDION, ANNA, ZOE, KRÁTESZ, majd egymás után DEMETER, a PATRIÁRKÁVAL, TAMÁS, FŐURAK és HÖLGYEK.

(*A nevezettek mind az arany-ajtón át jönnek, kivéve Kráteszt, aki hátul jobbról érkezik. Néhány ágyúlövés és a harcolók zaja hallatszik. A zaj azonban hamar elcsendesül megint.*)

ANNA

Nem lesz már soha vége a vad dulakodásnak?

ZOE

Istenem, én félek!

KRÁTESZ

(*Nagy fölindulással jön.*) Orgyilkosok járnak a szent palotában!

TÖBBEN

(*Ijedten.*) Mi az? Már itt az ellenség?

KRÁTESZ

Nem, de két csavargó támadt rám késsel az árkádok alatt... Szerencse, hogy el tudtam szabadni... Lizánder bérelte fel őket! Biztosan tudom, hogy ő!

SPIRIDION

Tapintatlanság így megrémíteni a szép hölgyeket! A főkamarási hivatal majd foglalkozni fog az esettel, de most csendet kérek! Bátorság és jókedv, hölgyeim, nincs semmi baj és az ostrom se tart már sokáig.

PATRIÁRKA

Amíg tart a roham, senki se hagyja el a palotát. A felséges szultán fejedelmi szavát adta nekünk, hogy aki hozzászít, az biztonságban lesz a palotában.

ANNA

Mily gyöngéd figyelem Mohamed ő felségétől!

ZOE

És mégis vannak gonosz emberek, akik bárbárnak nevezik a vitéz és nemes uralkodót.

PATRIÁRKA

Ők nemcsak felségsértők, de rágalmazók is.

NYOLCADIK JELENET.

ELŐBBIEK, NOTARASZ.

NOTARASZ

(*Hátul belép.*) A pogányok — akarom mondani: a nagy Mohamed vitéz katonái már a városban vannak! (*Nagy mozgás.*) Valaki kinyitotta nekik a Xilokerkoszt és most feltartóztatlanul özönlenek be, hátukba támadva a genovaiakat. (*Nevetve.*) Hiába rohant Giovanni a Xilokerkosz felé, ezt a léket már nem tömi be s a városban rohamosan nő a török áradat. Előre megmondtam, hogy így lesz, de nem akartak rám hallgatni! Ez nekem elégtétel! Fényes elégtétel!

KILENCEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, LASZKARISZ.

LASZKARISZ

(*Hátul besiet.*) A török a városban van! Papok nyitottak neki kaput és a janicsárok halomra vágták az összes papokat!

PATRIÁRKA

Mit mondasz? Ez oly kihágás, amelyért panaszt fogok tenni a felséges szultánnál.

SPIRIDION

Szomoru dolog, de végre sem lehet csodálni. A janicsárokat felbőszítette a makacs ellentállás és első hevükben nem tudtak különbséget tenni ellenség és jó barát között. Nem lehet csodálni.

TAMÁS

De mi történt Konstantin úrral?

TIZEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, LIZÁNDER.

LIZÁNDER

(*Hátul beront.*) A török a városban, a császár elesett!

TÖBBEN

Elesett?

LIZÁNDER

Ezer törökkel szembe szállva, száz sebből vérezve bukott el a Szent Romanosz-kapunál . . .

TAMÁS

Isten tudja legjobban, mi válik a javunkra s botor, aki szembe száll a végzettel!

PATRIÁRKA

(*Demeterhez*) Konstantin napja véresen leszáll,
de dicsőn kél fel a te csillagod. Legbölcsebb és leg-
szentebb életű Demeter, köszöntelek, Isten kegyelmé-
ből és Mohamed akaratából mint Bizánc deszpótáját!
(*A trónhoz vezeti.*)

TAMÁS

Hatalmas Demeter, tekints ránk kegyelemmel!

NOTARASZ

Te győzhetetlen, te népek boldogítója, irgal-
mazz nekünk!

SPIRIDION

Engedd meg, szent Demeter, hogy imádhas-
sunk! (*Letérdepel.*)

DEMETER

E szép órában fogadom, hogy hatalmam az
egyház s a szent szultán szolgálatában használok.
(*A trónra ül*) Minden katolikust megégetek és az
istentelen Konstantin minden barátjának kitolatom
a szemét.

TIZENEGYEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, IRÉNE, ZENÓBIA, HÖLGYEK.

(*Irène gyémánt félhordat visel a hajában.
A hölgyek hárfákat s mandolinákat hoznak.*)

IRÉNE

(*Izgatott örömmel.*) Ünnepi himnusszal fogadjuk a vőlegényt! Mert Bizánc ma nászéjszakáját üli Mohameddel . . . Halljátok a menyasszony boldog sikolyát? E szilaj, édes izgalom már kárpótolja büszkeségemet minden kiállott szenvedéseért . . . Most megint Iréne vagyok s nem kell hazudnom! De hol késik, miért késik a hódító? Siessetek eléje, köszöntsétek a nevemben. Mondjátok neki, hogy várom. Iréne várja.

LASZKARISZ

Ha megengedi a felséges császárné: hirnöke leszek! (*Hátul el!*)

TIZENKETTEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, LASZKARISZ nélkül.

DEMETER

Térdre, gögös Iréne, s alázkodjál meg urad s parancsolód előtt.

IRÉNE

(*Hátat fordít neki.*) Irénének akarsz parancsolni?! Rabszolga!

DEMETER

Fogjátok el a felségsértőt! Toljátok ki a szemét! A szemét!

IRÉNE

Mohamed jön s korbácsot hoz neked, mocskos bolond!

ZENÓBIA

Korbácsot neked s pallost a csalóknak, akiknek kezökben eszköz vagy.

MIND

(*Elhúzódnak Demeter mellől.*)

DEMETER

Hát nem ölik meg? Nem vakítják meg? Minek vagyok akkor fejedelem? (*Elhagyja a trónt.*)

PATRIÁRKA

(*Irénéhez halkán*) Légy elnéző, felséges augusztá, hiszen tudod: beteg!

TIZENHARMADIK JELENET.

ELŐBBIEK, KORAX; NÉP.

LIZÁNDER

(*Az árkádok alatt.*) A nép a palotát rabolja!

SPIRIDION

(*Hátrasiét.*) Palotaőrök! Hol vannak a palotaőrök?!

NOTARASZ

Be kell zárni minden kaput!

KORAX

(*Több rongyos alak, rabolt holmival meg-
rakottan hátul megjelenik.*) A török a városban!
Bizánc ég! mentsük meg a császár aranyát!

TAMÁS

Vissza, vissza, mocskos csőcselék! Nem látod,
hogyan az uraid előtt állasz?

KORAX

Beszélhetsz már, komám! Nincs a városban
sem császár, sem úr! Most újra keverik a kártyát,
Mohamed oszt és úgy lehet, hogy én húzom a királyt
és te a filkót! (*Vállon üti Tamást.*)

EGY ASSZONY A NÉPBŐL

A szultán megígérte nekünk, hogy mi leszünk
az uraságok és ti a szolgálk! Úgy bizony!

TIZENNEGYEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, EGY SUHANC.

SUHANC

(*Hátul balról belép, bíborpaláستtal a rongyos
ruhája fölött, boros butykossal a kezében.*) Talál-
tam egy gazdátlan császári kabátot!

NÉP

(*Ujjongva.*) A trónusra! Ül a trónusra!

SUHANC

(*A trónusra ül.*) Meghagyatik és parancsol-
tatik, hogy fővesztés terhe alatt igyam egyet a
kedves Mohamed egészségére! (*Iszik.*)

NÉP

Éljen a kedves Mohamed!

SPIRIDION

Palotaőrök! Palotaőrök!

NOTARASZ

Ki állja útját a szennyes áradatnak?!

KÓRAX

Óbégathatsz, komám, — a palotaőrök a kincs-
tár ajtaját feszegetik!

IRÈNE

Mohamed! Hol késik Mohamed?!

TIZENÖTÖDIK JELENET.

ELŐBBIEK, LASZKARISZ.

LASZKARISZ

(*Hátul belép, sápadtan, véres homlokkal.*)

TÖBBEN

Laszkarisz! Itt van Laszkarisz!

LASZKARISZ

Orvost! Hamar! — Megsebesültem a szörnyű
tolongásban . . . A nép a külső városból a főtemplom
felé fut s utjában mindenkit elgázol . . .

ZENÓBIA

Beszéltél Mohameddel?

LASZKARISZ

Ki beszél a tűzvészszel vagy a földrengéssel?
Még csak nem is láttam . . . A menekülők őrült
félelméből tudom csak, mily szörnyű dolgok történ-
nek a külső városban . . . Azt hebegik eszelős rémü-
letükben, hogy ezer szerecsen hóhér vágtat a szultán
előtt, akik mindent összeúznak s elsöpörnek . . .
A janicsárok pedig őrvongó gyilkosokként tombol-
nak az utcákon . . . A nép Mohamedet élteti és
mégis halomra koncolják . . . Mi lesz most már
velünk?

KÓRAX

A népet ölik? A népet?

LASZKARISZ

Asszonyt, gyermeket sem kimélnék!

NÉP

(*Elhagyva a trónt.*) Végünk van! — Menekül-
jünk! — Maradjunk — itt legbiztosabb.

SPIRIDION

Ez minden várostromnál úgy van: a katonák kitöltik bosszujukat a söpredéken. Ez mindig így van!

TIZENHATODIK JELENET.

ELŐBBIEK, KALMÁR

KALMÁR

(*Hátul besiet*) Jönnék a genovaiak!

TÖBBEN

(*Ijedten.*) Giovanni jön?

KALMÁR

Feladták a reménytelen harcot s most erre vonul szörnyen megtépett seregük... Minden utcá-sarkon megállapodnak és véres rohammal visszaverik a nyomukba törő pogányt!

PATRIÁRKA

Ha megszállják a palotát a latin ördögök: ránk uszítják a szultán haragját!

NOTARASZ

Nem szabad őket beereszteni! Mondtam, hogy be kell zárni minden kaput!

MURZAFOSZ

Későn van! Már itt jönnek!

TIZENHETEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, FOLKO, NERIO, majd GIOVANNI és ZSOLDOSOK.

(Giovanni súlyosan sebesült és négy katonája hozza rögtönzött gyaloghintón. A genovaiak külsején meglátszik a véres tusa nyoma. Haldlra fáradtan, sötét elszántsággal jönnek. Számosan megsebesültek és a jelenés folyamán még kötözzetik a sebeiket.)

PATRIÁRKA

Giovanni, ha van istened, akkor távozz innen.
Elég bajt hoztál már ránk!

GIOVANNI

Ki beszél itt Istenről? A pap? Ha te az Isten papja vagy, akkor én a sátánt kívánom szolgálni. *(Folkóhoz.)* Siess a palotakertbe! Nézd meg, hogy szabad-e az út és várnak-e a genovai gályák a császári öböl előtt. Ha Genova admirálisa még él, akkor ott találsz!

FOLKO

(Hátul balra elsiet.)

SPIRIDION

Vitéz és nemes Giovanni, Szent Lorenzóra kérlek, eredj innen kitűnő vitézeiddel, hogy fegyverest ne találjon a szultán. A harcnak immár vége,

a város, sajnos! elveszett, ezen már nem változtathatsz, de ne tedd most már kockára annyi fegyvertelen ember és asszony életét!

GIOVANNI

Megyek. Bizáncért harcoltam és a város lelke égbe szállott Konstantinnal. Ti nyüzsgő férgek most már kedvetek szerint rágódhattok Bizánc rothadó testén.

TAMÁS

Tehát biztos, hogy a császár elesett?

GIOVANNI

Ha látni akarsz, keresd meg a csatatéren a legnagyobb hullahegyet. Ott fekszik Konstantin, arccal a csillagoknak fordulva, kezében a kard, amelylyel sírdombot épített magának pogányteteimből.

SPIRIDION

Derék Giovanni, ápoltsd a súlyos sebedet.

GIOVANNI

A sebem oly súlyos, hogy ápolni nem érdemes. Hajnalra viszontlátom Konstantin uramat. De nem oly súlyos, mint a te sebed, főkamrás, mert egy éjszakával alkalmasint túléllek.

SPIRIDION

Lázban beszélsz?

GIOVANNI

Igen, lázban! S ha azt láttad volna, amit én, most őrzöngve kiáltoznál . . . A halál közelsége látóvá tett és láttam, hogy sereginket nem a török öli. Egy titokzatos, rettenetes Valaki, akinek emberi nyelven nincs neve . . . Gigászi árnyékként lépked a kupolák fölött s ahová lép, ott bömböl a föld és porba dőlnek a kupolák . . . S ahová néz, ott lehull az emberek testéről minden fölött méltóság és cifra rongy s mint meztelen didergő lelkek támolynognak a fekete mélység felé . . . (*A terem tetejére mutat.*) Látjátok — —? Most ide néz — — — A falon át is látom . . . Nem fagy meg eretekben a vér — —? (*Spiridionhoz.*) A homlokodon — — Ott a jegy — — a fekete — — tiéden is — — — Mind meg vagytok jegyezve — —! Ti didergő, meztelen lelkek, készüljetek a végre, mert egyiktek sem menekül meg! Egyiktek sem! Tudjátok meg, hogy Konstantin császár törvényt ült fölöttetek.

TAMÁS

Mi hatalma van a halott Konstantinnak fölöttünk?

GIOVANNI

Hiába tagadtátok meg a hűségteket: ő nem bocsátott ki a hatalmából. A halott császár jobbágyai vagytok és ha szólít a túlvilágról, követni fogjátok valamennyien. Az ő kürtszavára hanyatt-homlok rohantok a fekete mélységbe.

IRÈNE

Nincs itt egy bizánci férfi, hogy elhallgattassa a károgó hollót?

NERIO

(*Jóhiszeműen.*) Nincs, asszonyom. Aki férfi volt Bizáncban, az künn fekszik a sáncon.

GIOVANNI

Tudjátok meg, hogy Konstantin leüttette Ahmed herceg fejét. A szultán megesküdött a próféta nevére, hogy ami élet piheg-dobog a városban, azt mind megfojtja.

MIND

(*A rémülettől dermedten néznek össze.*)

SPIRIDION

De hiszen akkor — hiszen akkor mind elvesztünk!

ZENÓBIA

Konstantin bosszúja!

MIND

(*Irénét kivéve.*) Ez borzasztó! Ki ment meg bennünket? Meneküljünk! (*Tajgatva és kezüket tördelve járnak ide-oda.*)

GIOVANNI

Hisztek most már a halott császár hatalmában? Halljátok már hívó szózatát?

PATRIÁRKA

Nem, ily szörnyű gyilkolást nem engedhet meg Isten mérhetetlen irgalma!

GIOVANNI

A patkányhad addig rágta a ház alapját, amíg rászakadt. Most ijedten visítanak: Isten tégy csodát! Isten nem tesz csodát a patkányok kedvéért!

OLGA

(*Kétségbeesetten.*) De az asszonyok is? Az asszonyok?

GIOVANNI

Nem látok itt asszonyt, valamint férfit se látok. Ti az apró fogatokkal épp oly dühösen rágtátok az állam alapját, mint hímeitek. Kiszívtátok Bizánc csontjaiból az erőt, ifjak helyett falánk heréket adtatok neki, szüzek helyett hitetlen bábokat. Bizony mondom, a léhaságtok épp oly nemzetáruló volt, mint férfaitok hitványsága.

TIZENNYOLCADIK JELENET.

ELŐBBIEK, MURZAFOSZ.

MURZAFOSZ

(*Hátul jobbról besiet.*) Szörnyű istenitélet! Mohamed a Hágia Szófiában van... Húszezer ember szorult a templomba, ahol imádkozva várták az ég

csodáját . . . A vérengző démon rájuk törette a nagy bronzkaput és mindenkit levágot . . .

OLGA

Az asszonyokat? A gyermekeket?

MURZAFOSZ

Mindenkit! Csend! Halljátok, hogy zúg-bög az óriás kupola sok ezer ember halálordításától?

(Mind lélegzetüket visszafojtva figyelnek a távolba, ahonnan tompa hangzavar hallatszik.)

TÖBBEN

Isten irgalmazzon nekünk!

NOTARASZ

Mert bezárták a kaput! Nem szabad bezárni a kaput! Nyissátok meg a szent palota minden kapuját! Cézári hatalmamnál fogva parancsolom!

TIZENKILENCEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, FOLKO.

FOLKO

(Balról berohan, Giovannihoz.) Uram, kapitány uram, jó ujság! Az út az öbölíig szabad s hét genovai gálya áll a parton . . . A török tengerészek mind partra szállottak, hogy részt kérjenek a rablásból, — az út a Helleszpontba őrizetlen!

GIOVANNI

A Madonna akarja, hogy viszontlássátok a honi piazzát! Előre hát, férfiak! Én itt maradok, a kevés élet, ami még bennem sajog, nem éri meg a mentés fáradságát!

ZSOLDOSOK

(*Szilaj lelkesedéssel székestül fölemelik Giovannit.*) Nélküled nem megyünk, kapitány! — Nem vagyunk mi bizánciak! Veled élünk, veled halunk!

GIOVANNI

Vigyetek hát a hajóra, mint afféle értéktelen zászlórongyot, amelyet büszkeségtek félt az ellenségtől!

OLGA

Giovanni, ha lovag vagy, ments meg!

NÉP és TÖBBEN A FŐURAK KÖZÜL

Ments meg minket!

GIOVANNI

Nem menthetlek meg. Az ő jobbágysai vagyatok s az ő bosszus szellemével nem szállok pörbe. (*A katonákhoz.*) Előre, férfiak! Tépett zászlóval, de ép becsülettel vonuljatok haza. Zsákmány gyanánt egy világtörténelmi tanulságot vigyetek magatokkal: Minden nemzet akkor hal meg, ha megásta a maga sírját. Ezt adjátok tudtára az világnak és amely nép nem okul Bizánc szörnyű példáján, az megérett a pusztulásra. (*A katonákkal hátul balra el.*)

NÉP

A hajókra! A hajókra! (*Kétségbeesetten utánuk rohannak.*)

ZSOLDOSOK

(*Köziül az utóhad visszafordul és kopjái hegyét fordítja a nép ellen.*) Vissza! Vissza!

(*A nép visszahullámszik a terembe. Amint a genovaiak elvonultak, egy súlyos kapu döngve becsapódik a szín mögött.*)

HUSZADIK JELENET.

ELŐBBIEK, GIOVANNI s a GENOVAI ZSOLDOSOK nélkül.

KORAX

(*Az elvonulók után néz.*) Magukra zárták a nagy bronzkaput! Vas gerendákkal zárták el! (*Előrelép.*) Mind elvesztünk!

NÉP

Mind elvesztünk!

IRÉNE

Senki sem veszett el, csak a gyáva. Én mondom, Iréne!

KORAX

Ments meg minket, dicső császárné!

NÉP

(*Körülvessi Irénét.*) Ments meg minket, szent Iréne!

HUSZONEGYEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, DUKASZ, NÉP.

DUKASZ

(Egy csapat plebejussal besiet hátul jobbról.)
Irtóztató, irtóztató dolgok történnek Bizáncban!

PATRIÁRKA

Hol késik a szultán?

DUKASZ

A szultán veszett tigrisként fürdik a vérben... Parancsára a janicsárok pajzsokra emelték a császári holttesteket és most tülökszó mellett, lobogó fáklya-fényben, szörnyű gyászmenetben járnak be a várost... A szultán fekete paripán lovagol a ravatal mellett s őrvongó kéjjel nézi Konstantin holttestét... Ezer szerecsen hóhér megy előtte és ember-hekatombákat áldoznak a császár s a császárné sápadt teteme előtt...

PATRIÁRKA

A császárné teteme előtt?

DUKASZ

Hát nem tudod még a szörnyű ujságot? A császár elesett, karddal a kezében; a császárné, miként a régi görög nők, törrel szíven szúrta magát ura holtteste fölött...

IRÉNE

Mit beszél a bolond?

DUKASZ

(*Most pillantja csak meg Irénét, visszatántorodik.*) Te itt vagy és élsz? Borzalmas víziók esnek e szörnyű éjszakán! Én láttalak holtan . . .

EGY EMBER AZ UJONNAN ÉRKEZETTEK KÖZÜL.

Én is láttalak, sápadtan . . .

MÁSİK FÉRFI

Fehér ruhában . . .

HARMADIK FÉRFI

Koronával a fejeden . . .

IRÉNE

(*Meredten néz maga elé.*) Sápadtan, holtan, koronával a fejemen . . .

ZENÓBIA

(*Aki az arany-ajtónál parancsokat osztott.*) Úrnőm, légy erős! Mindannyiunk élete a kezében!

IRÉNE

(*M. f.*) Törrel uram holtteste fölött, miként a régi görög nők . . .

ZENÓBIA

Csak te békítheted meg a haragos szultánt ha mosolygó szimbolumként feljádolod neki a rózsákat, amelyek a császárné kertjében virulnak . . .

HUSZONKETTEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, NÉGY RABLEÁNY.

(Az arany-ajtó megnyílt, négy rózsaszínű ruhába öltöztetett rableány nagy arany-kosárban virágzó rózsákat hoz be.)

IRÉNE

(Erőt vesz magán, szilaj önérzettel.) Iréne vagyok! Egy marék rózsát dobok a világtörténelem serpenyőjébe s megfordítom vele Bizánc végzetét! Hol késik az én hódítóm? *(Belemarkol a rózsákba és teliszedi a két karját virággal.)*

HUSZONHARMADIK JELENET.

ELŐBBIEK, LEONIDÁSZ.

LEONIDÁSZ

(Hátul belép. Arca sápadt és komor, egész viselkedése apatikus.)

SPIRIDION

Itt jön Leonidász!

MIND

(Körülveszik, reménykedve és izgatottan.)
Leonidász!

IRÉNE

Átadtad a szultánnak a császárné levelét?

LEONIDÁSZ

Keresztények, készüljetek a halálra !

OLGA

Én nem akarok meghalni... Én fiatal vagyok!
(*Elájul s a trón lépcsőjére esik.*)

SPIRIDION

(*Kétségbeesetten.*) Hát nincs kegyelem? Nincs?

LEONIDÁSZ

Hozzák Konstantin császárt és a császárnét.

IRÉNE

A császárné előtted áll, te alvajáró !

LEONIDÁSZ

A császárné meghalt s ha te élsz : nem vagy császárné ! Mohamed kíséri a gyászmenetet s a merre megy, bíborszőnyegként folyik előtte a vér s fölötte baldahint formál a felcsapó láng... Az emberek földre borulnak a ravatal előtt, hogy ne kelljen látniok a császár arcát s úgy várják a halált... Oly fényes, oly rettenetes a halott arca, hogy bizánci ember nem bírja el látását... Én láttam s megtáltam az életemet... (*A falnak támaszkodik s mindvégig apatikus marad.*)

(*Kívül pirosan lobogó tűzfény látszik. A távolból mélyen harsogó, monoton és barbár gyász-zene hallatszik. Úgy a tűzfény, mint a zene a felvonás végeig erősödik.*)

TAMÁS

Mi szörnyű hangok szűrődnek be az éjszakából?
*(Tamás, Patriárka, Notarasz, Spiridion és többen
 rettegő kíváncsisággal az ablakhoz mennek.)*

IRÉNE

*(Gyöngesége ellen küzdve, vad elszántságot
 erőltet.)* Sárkányt idéztem, hogy diadalkocsim elé
 fogjam! Jön már, a lépte alatt reng a föld, a léleg-
 zete tűzbe borítja az eget... És párja helyett egy
 remegő asszonyt találjon itt? Nem! Iréne nem remeg!
 Vesszen bár százezer ember: a pusztulásból s
 vészből egy dicső új élet napja kél fel. *(A hölgyek-
 hez.)* Zenét! Zenét! Köszöntsétek a hódítót!

(Hárfajáték.)

PATRIÁRKA

(Visszatántorodik az ablaktól.) Hozzák Kon-
 stantint!

TAMÁS

(Eljön az ablaktól.) Nem tudom nézni!

NOTARASZ

(Előresiet.) Csoda! Szörnyű csoda! Ki életé-
 ben kicsi volt, holtában óriássá nőtt!

SPIRIDION

(Előrejön.) Bűnösök vagyunk, nagyon bűnösök!
(Térdre veti magát.)

*(A hárfások abbahagyják a játékot. Kívül a gyász-
 zene erősödik.)*

IRÉNE

Zenét! Ne halljam e hangokat!

ZENÓBIA

Nem várom be Konstantint, nem akarom látni.
(*Üveget vesz ki a kebléből s megissza tartalmát.
Megtántorodik s leül, a halállal vívódva.*)

NOTARASZ

Meneküljünk! Erre! (*Az arany-ajtóhoz fut,
többen követik.*)

(*Az arany-ajtót kinyitják, aztán rémülten tántorodnak vissza. Az ajtó mellett két szerecsen-hóhér áll. A szerecsenek óriás termetűek. Vörös turbánt és vörös ruhát viselnek; a karjuk s a mellük födetlen. Mindegyikük széles nagy pallosára támaszkodik és merev mozdulatlansággal néznek a terembe. Notarasz és a többiek most a háttér felé akarnak menekülni. Ekkor az árkádok mindegyik oszlopa mögül ugyancsak egy-egy hóhér lép ki, elállva a menekülők elől az utat. Ők is mozdulatlanul támaszkodnak a pallosukra. — Mind néma rémülettel húzódnak a trón felé s ott sűrű csapatba verődnek, mintegy megbűvölten bámulva a hóhérokat.*)

DEMETER

(*A félelemtől szepegő hangon.*) Keresztények,
imádkozzunk!

PATRIÁRKA

Nem! Ne ingereljük a pogányt!

HUSZONNEGYEDIK JELENET.

ELŐBBIEK, KALIL.

KALIL

(Hátul jobbról belép, megáll az oszlopok alatt a közén.)

MIND

(Kivéve Irénét és Leonidászt, letérdepelnek.)

KALIL

Hozzák Konstantint, Bizánc nagy császárárt!

MIND

(Halk kórusban.) Dicsőség a nagy Konstantinnak!

IRÉNE

(Előre lép, dacosan, de bizonytalan hangon.)
Békesség a legyőzöttek és dicsőség a győzőnek.
Hol késik Mohamed, hogy fogadja Iréne császárné hódolatát?

KALIL

Mohamed jön. Ha átlépi a palota küszöbét, egy élő lelket sem akar itt találni.

IRÉNE

(Földreejti a rózsákat.) Ó Konstantin — Uram
— Konstantin — (Magában összeomlik.)

(Kalil int a hőhéroknak, azok egyszerre fölemelik
a pallosukat és egy lépést előretesznek. Mind néma
halálfélelmükben mélyen lehajolnak.)

— Fügöny. —



Singer és Wolfner kiadása Budapesten.

HERCZEG FERENC

munkái:

Andor és András. Regény. Márk

L rajzaival. Ára füzve . . . 3 kor. 20 fill.

Díszkötésben . 5 " 20 "

Ocskaybrigadéros. Tört. színmű

négyszer felvonásban. Ára . . . 2 " 50 "

Díszkötésben . 4 " 50 "

Arianna. Elbeszélések. Ára . . 3 " — "

Díszkötésben . 5 " — "

Gyurka és Sándor. A Gyur-

kovics-fiúk II. része. Füzve . 3 " — "

Díszkötésben . 5 " — "

Az első vihar. Színmű 4 felv.

Füzve . . . 2 " 50 "

Díszkötésben . 4 " 50 "

Egy leány története. Regény.

Füzve . . . 3 " 60 "

Díszkötésben . 5 " 60 "

Honthy háza. Színmű 3 felv.

Füzve . . . 2 " 50 "

Díszkötésben . 4 " 50 "

Idegenek között. Füzve . . 2 " 80 "

Díszkötésben . 4 " 80 "

Pogányok. Regény. Füzve . . 5 " — "

Díszkötésben . 7 " — "

Szabolcs házassága. Regény,

negyedik ezer. Füzve . . . 3 " — "

Díszkötésben . 5 " — "

Az első fecske és egyéb el- beszélések.	II. kiad. Füzve	3	kor.	—	fill.
	Díszkötésben	5	"	—	"
Napnyugati mesék.	Négy el- beszélés. Füzve	4	"	—	"
	Díszkötésben	6	"	—	"
A Gyurkovics-lányok.	Tizen- kettedik ezer. Füzve	3	"	—	"
	Díszkötésben	5	"	—	"
A Gyurkovics-fiúk.	Tizenegye- dik ezer. Füzve	4	"	—	"
	Díszkötésben	6	"	—	"
Mutamur.	26 elbeszélés. 3-ik kiadás. Füzve	4	"	—	"
	Díszkötésben	6	"	—	"
Fenn és lenn.	Regény. 3-ik kiadás. Füzve	4	"	—	"
	Díszkötésben	6	"	—	"
A három testőr.	Bohózat 3 felvonásban. Füzve	2	"	50	"
	Díszkötésben	4	"	50	"
A dolovai nábob leánya.	Színmű 5 felvonásban. Füzve	2	"	50	"
	Díszkötésben	4	"	50	"
Simon Zsuzsa.	Regény, 3 ik kiadás. Füzve	3	"	60	"
	Díszkötésben	5	"	60	"
Balatoni rege.	Színmű 3 fel- vonásban. Füzve	2	"	50	"
	Díszkötésben	4	"	50	"

Singer és Woliner kiadása Budapesten

ÚJ KÖNYVEK.

Erdős Renée.

Az asszony és a párja. Elbeszélések.

Ára 3.20 kor.

Gárdonyi Géza.

Fűzfalevél, nyárfalevél. Költemények.

Ára 2.— kor.

Kenedi Géza.

Lőporfüst. Az 1878-iki háború. 3.— kor.

Lyka Károly.

Kis könyv a művészetről. Ára 3.20 kor.

Malonyay Dezső.

Senki lánya. Színmű. Ára. 2.50 kor.

Katóka kegyelmes asszony.

Színjáték. Ára 2.50 kor.

Ruttkai György.

Sötétség. Színmű Ára . . 2.50 kor.

Szikra.

Fölfelé szállók. Regény. Ára 4.— kor.

ÚJ IDŐK

Szépirodalmi képes hetilap

== Szerkeszti ==

Herceg Ferenc

—

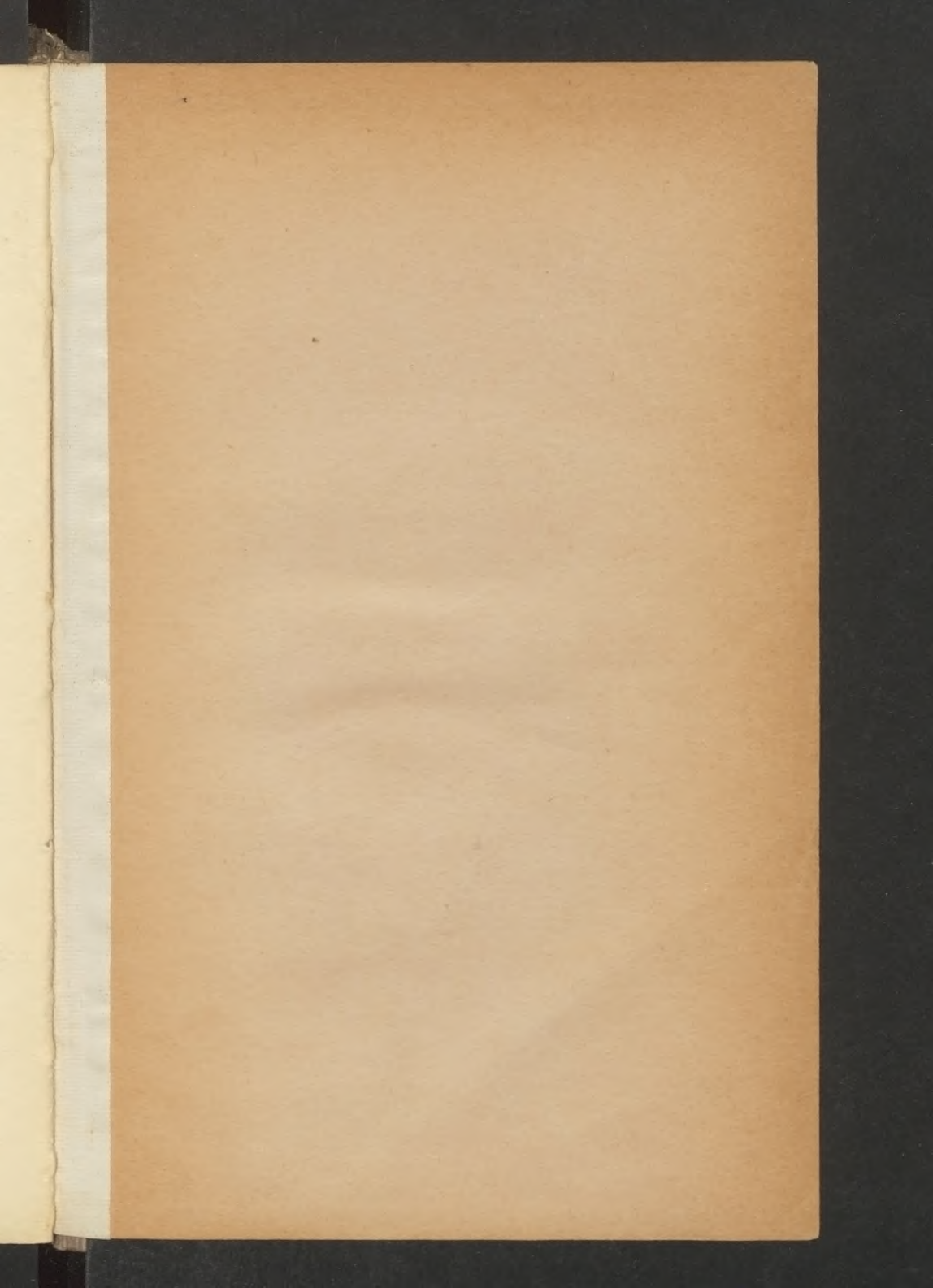
Negyedévre 4 korona

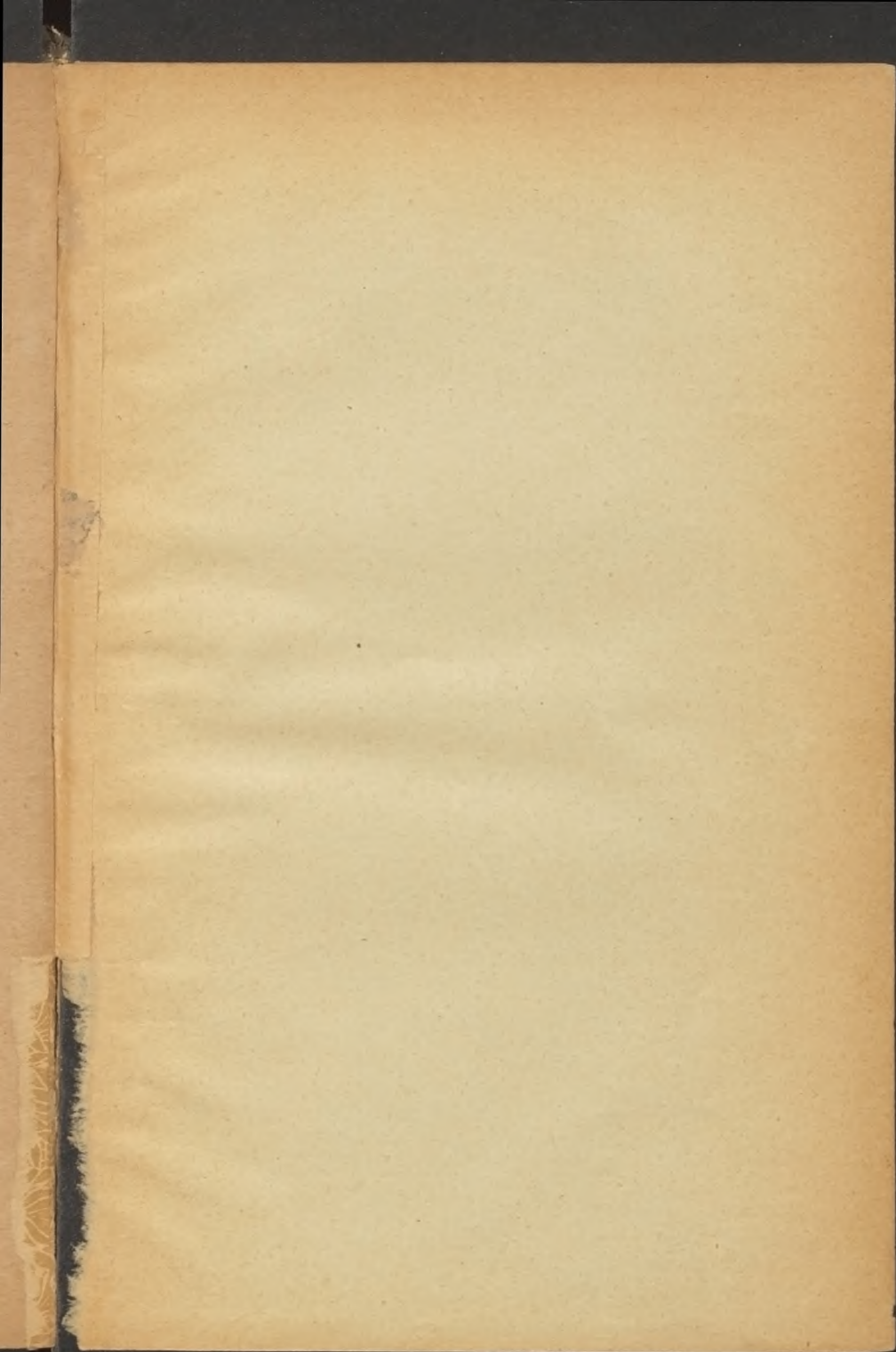
—

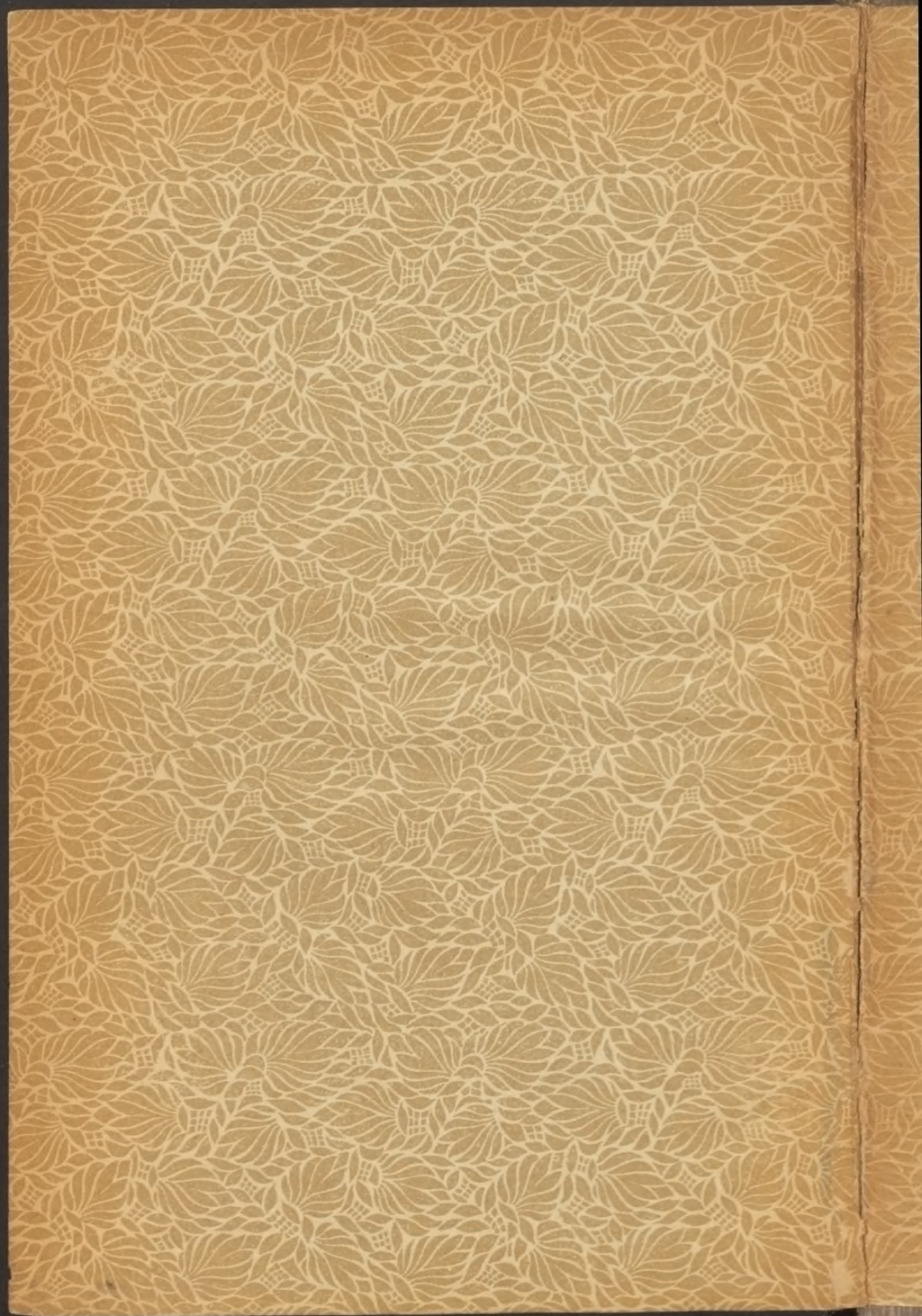
Szerkesztőség és ki-
adóhivatal: Budapest,
Andrássy-ut 10. szám.

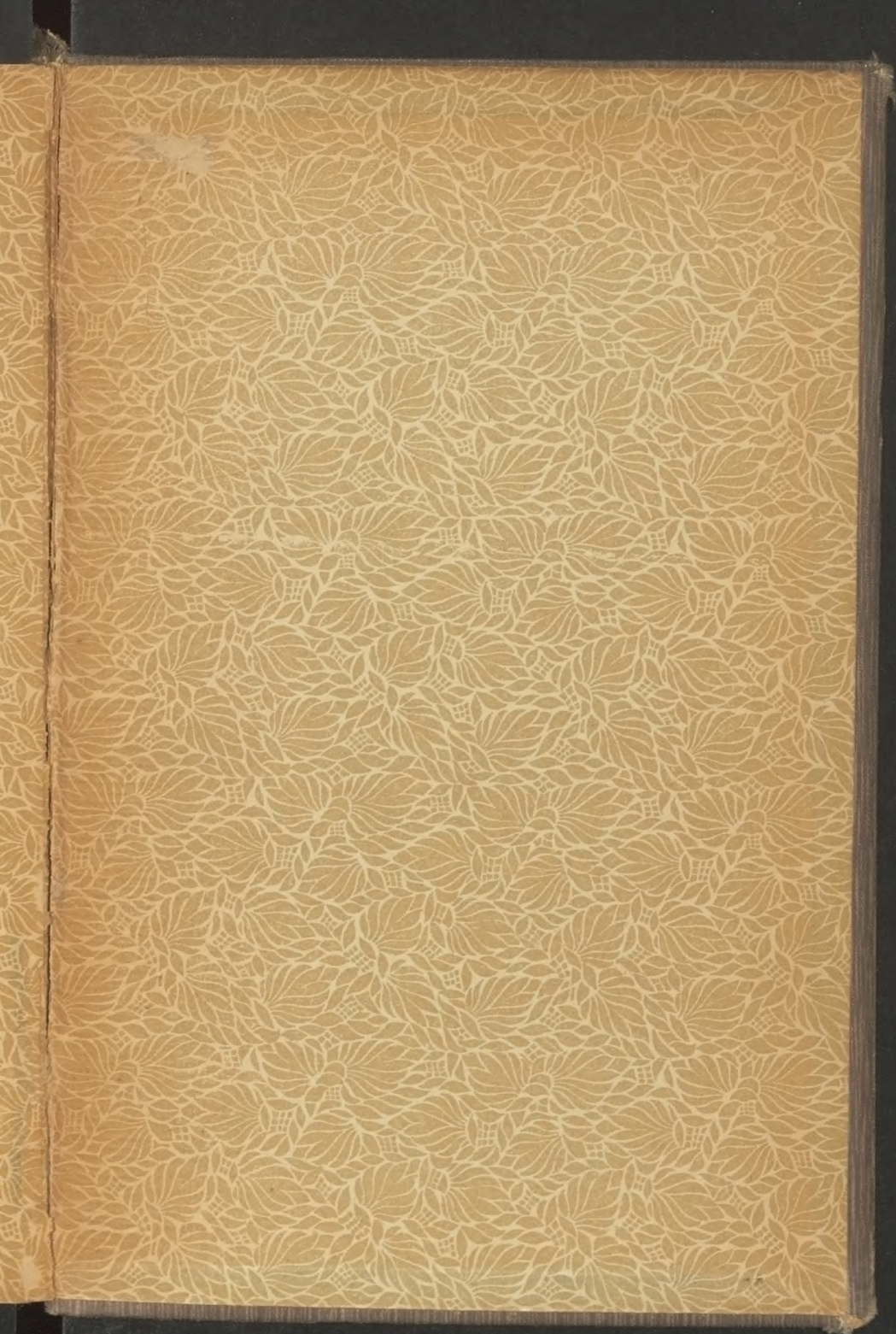


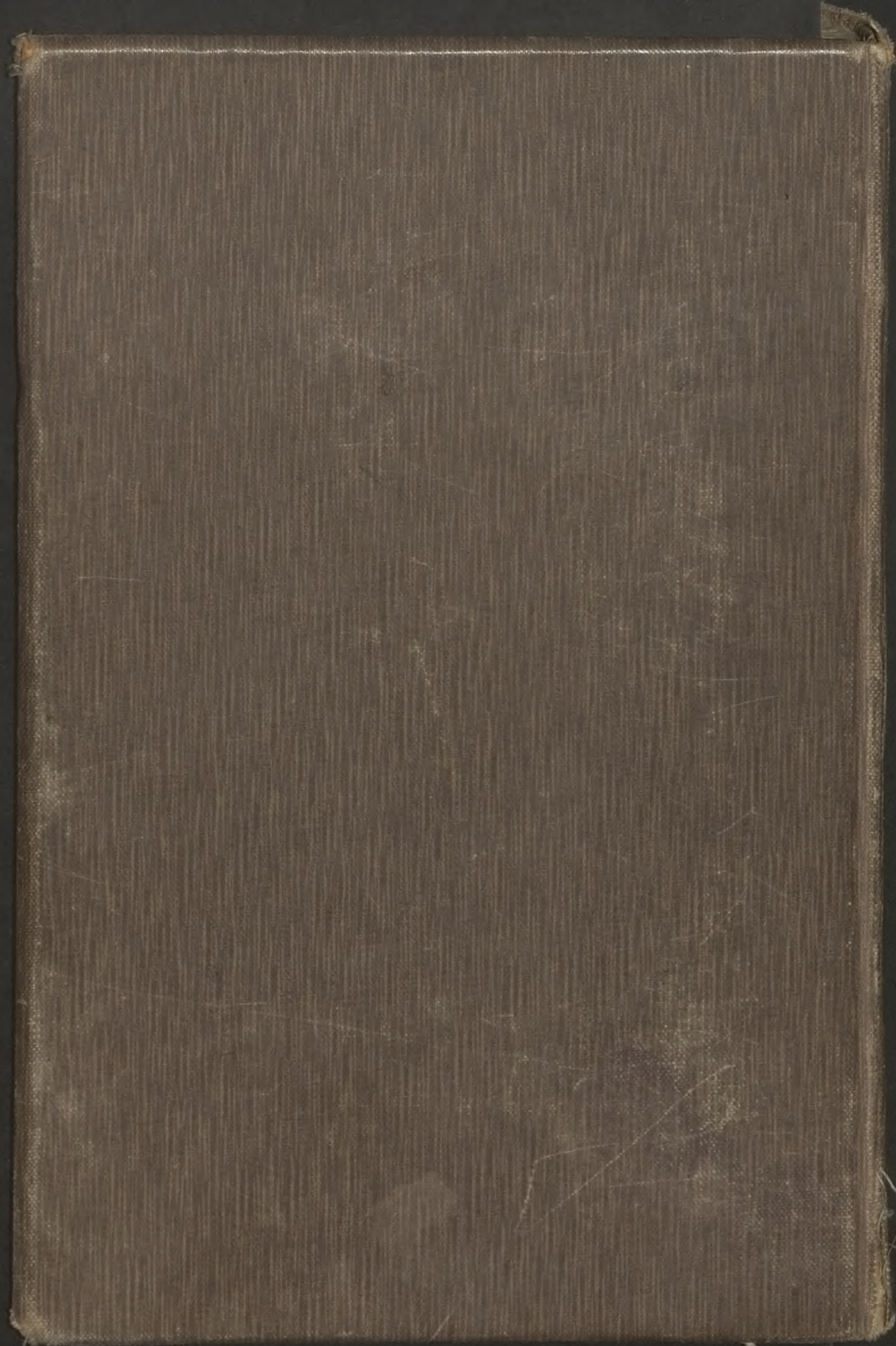
III/5











HERCZEL
FERENC

IZAI

